DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

ÇAĞDAŞ TÜRKİYE TARİHİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Yayın No: 09.8888.5600.000/BY.012.017.619

Cilt: X
Sayı: 22
Yıl: 2011/Bahar
İZMİR , 2012

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

ÇAĞDAŞ TÜRKİYE TARİHİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Cilt: X Sayı: 22 Yıl: 2011/Bahar

İZMİR, 2012

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

ÇAĞDAŞ TÜRKİYE TARİHİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Cilt: X Sayı: 22 Yıl: 2011/Bahar

Yayın No:

ISSN NO:

1. Baskı

Derginin Sahibi: D.E.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Adına
Prof. Dr. Kemal ARI

Sorumlu Müdür: Prof. Dr. Kemal ARI

Yönetim Yeri: Dokuz Eylül Üniversitesi
Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü
Buca - İZMİR

Yayının Türü: Akademik Hakemli - Altı Ayda Bir Yayınlanır.

Yönetim ve Yazışma Adresi:
Dokuz Eylül Üniversitesi
Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü
Tınaztepe Yerleşkesi, Buca - İzmir

Telefon: (0 232) 301 79 28 - 301 79 37

Faks: (0 232) 463 83 70

E-mail: *ata.dergi@deu.edu.tr*
http://web.deu.edu.tr/ataturkilkeleri/tr/index.htm

Kapak Tasarımı: Tarık Taşçı (*tariktasci@gmail.com*)

Sayfa Tasarımı: Ahmet Yılmaz (*ahmet.deu@hotmail.com*)

Basım Yeri ve Tarih: Dokuz Eylül Üniversitesi Matbaası

Dergideki yazıların bilimsel sorumluluğu, yazarlarına aittir.

Tüm Hakları Saklıdır.

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRKİYE TARİHİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Sahibi
Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü
Prof. Dr. Kemal **ARI**

Yayın Kurulu
Prof. Dr. Kemal **ARI**
Yrd. Doç. Dr. Kenan **KIRKPINAR**
Yrd. Doç. Dr. Ahmet **MEHMETEFENDİOĞLU**
Yrd. Doç. Dr. Türkan **BAŞYİĞİT**

Sayı Editörü
Hakem Kurulu

Prof. Dr. Fatma **ACUN** Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Nükhet **ADIYEKE** Mersin Üniversitesi
Prof. Dr. Seçil **AKGÜN** Ortadoğu Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Kemal **ARI** Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Zeki **ARIKAN** Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet **ARSLAN** Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Ergün **AYBARS** Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Tülay Alim **BARAN** Yeditepe Üniversitesi
Prof. Dr. Bayram **BAYRAKTAR** Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Engin **BERBER** Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Esin **DAYI** Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Fevzi **DEMİR** Mersin Üniversitesi
Prof. Dr. Yavuz **ERCAN** Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. İhsan **GÜNEŞ** Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Ali **SARIKOYUNLU** Osmangazi Üniversitesi
Prof. Dr. Sabri **SÜRGEVİL** Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Mete **TUNÇOKU** Onsekiz Mart Üniversitesi
Prof. Dr. Ünsal **YAVUZ** Başkent Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa **YILMAZ** Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Şerife **YORULMAZ** Mersin Üniversitesi
Prof. Dr. Saime **YÜCEER** Uludağ Üniversitesi
Doç. Dr. Yonca **ANZERLİOĞLU** Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Ayten **SEZER ARIĞ** Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa **ŞAHİN** Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa **DAŞ** Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Yasemin **DOĞANER** Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Kutan **KAHRAMANTÜRK** Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Muzaffer **TEPEKAYA** Celal Bayar Üniversitesi
Doç. Dr. Sadiye **TUTSAK** Uşak Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Mehmet **BAŞARAN** Adnan Menderes Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Türkan **BAŞYİĞİT** Dokuz Eylül Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Nejdet **BİLGİ** Celal Bayar Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Bülent **ÇELİK** Adnan Menderes Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Esra **ÇOKER** Dokuz Eylül Üniversitesi

Hakem Kurulu

Yrd. Doç. Dr. Tanju **DEMİR** Adnan Menderes Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Emin **ELMACI** Dokuz Eylül Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Salhadin **GÖK** Adıyaman Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Günver **GÜNEŞ** Adnan Menderes Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Umut **KARABULUT** Pamukkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Murat **KORALTÜRK** Marmara Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Kenan **KIRKPINAR** Dokuz Eylül Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Leyla **KIRKPINAR** Dokuz Eylül Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ahmet **MEHMETEFENDİOĞLU** Dokuz Eylül Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Nuray **ÖNDER** Dokuz Eylül Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr.. Melih **TINAL** Dokuz Eylül Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Türkmen **TÖRELİ** Dokuz Eylül Üniversitesi
Dr. Necdet **AYSAL** Ankara Üniversitesi
Dr. Fevzi **ÇAKMAK** Dokuz Eylül Üniversitesi
Dr. Sadık **ERDAŞ** Hacettepe Üniversitesi
Dr. Alev **GÖZCÜ** Dokuz Eylül Üniversitesi
Dr. Hasan Taner **KERİMOĞLU** Dokuz Eylül Üniversitesi
Dr. Mustafa **ÖZDEMİR** Dokuz Eylül Üniversitesi
Dr. Tuncay Ercan **SEPETÇİOĞLU** Adnan Menderes Üniversitesi
Dr. Süleyman **TÜZÜN** Hacettepe Üniversitesi
Dr. Mithat Kadri **VURAL** Dokuz Eylül Üniversitesi
Dr. Gürhan **YELLİCE** Dokuz Eylül Üniversitesi

Dergi Sekretaryası
Okt. Ahmet **YILMAZ** Araş. Gör. Mustafa **KIRIŞMAN**
Araş. Gör. Ferah **AYYILMAZ**

ÇAĞDAŞ TÜRKİYE TARİHİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF MODERN TURKISH HISTORY STUDIES

Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi altı ayda bir yayınlanan uluslararası hakemli bir dergidir. Son Dönem Osmanlı Tarihi, Genel Türk Tarihi ve Cumhuriyet Dönemi Türkiye Tarihi, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi'nin araştırma konularını oluşturmaktadır. Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi'nde makaleler, Türkçe, İngilizce, Fransızca ve Almanca dillerinde yayınlanmaktadır. Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi'nde yayınlanan tüm yazıların, bilimsel ve hukuki açıdan bütün sorumluluğu yazarlarına, yayın hakları Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi'ne aittir.

Journal of Modern Turkish History Studies is a internationally peer-reviewed published twice a year journal. Last Period of Ottoman History, General Turkish History and History of Turkey in Republican Era compose research topics of Journal of Modern Turkish History Studies. Articles in Journal of Modern Turkish History Studies are published in Turkish, English French and German languages. Scientific and legal responsibilities of all articles that are published in Journal of Modern Turkish History Studies belong to authors, copyrights belongs to Journal of Modern Turkish History Studies.

Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergimiz Tübitak-Ulakbim, EBSCO, Index Copernicus International ve ASOS tarafından taranmaktadır. Dergimize makale göndermek isteyen araştırmacıların, dergi yazım kurallarımız dikkate alarak kaleme aldıkları çalışmalarını Word formatında, **cttad.deu@gmail.com** adresine göndermeleri gerekmektedir.

Cilt: X Sayı: 22 Yıl: 2011 / Bahar

İÇİNDEKİLER

		SAYFA
Editörden		1
MAKALELER		
Necdet AYSAL	Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Giyim ve Kuşamda Çağdaşlaşma Hareketleri	3
Mustafa ŞAHİN **Cemile ŞAHİN**	Osmanlı'nın Son Döneminde Partizanlık ve İç Çekişmeler Sebebiyle Azledilen Tahsin (Uzer) Bey'in –*İşgal Öncesi*- 20 Günlük İzmir Valiliği	33
Arda ODABAŞI	Selanik İttihat ve Terakki Üçüncü Kulübü'nün Köylü / Köycü Gazetesi: Vatandaş	47
Muhammet GÜÇLÜ	İzmir'in İşgaline Tanık Bir Zatın Kaleminden: "İzmir'de Neler Oldu? 1336/1920" Kitapçığı Üzerine	65
Mustafa KIRIŞMAN	Fransız Basınında İzmir Yangını Üzerine Bazı Değerlendirmeler	77
Gurbet GÖKGÖZ	Belleklerden Silinmeye Yüz Tutan Bir Gün: Lozan Sulh Bayramı	95
Ercan YALÇIN	Kurtuluş Savaşı Komutanları Ekseninde Cumhuriyet Rejimi Tartışmaları	115
Ahmet YILMAZ	1930-Belediye Seçimleri Sürecinde Kamuoyu'nda *"Kadın"*a Yönelik Söylemler	141
Hüsnü ÖZLÜ	Afetinan'ın Cenevre Günleri ve Tarih Çalışmaları	165
Ahmet MEHMETEFENDİOĞLU	Bir Kutup Yıldızının Hikâyesi Savaşta Asker, Barışta Elçi	189
KİTABİYAT		
Umut KARABULUT	Vamık D. VOLKAN - Norman ITZKOWİTZ, Atatürk / Anatürk, Alfa Yayınları, İstanbul, 2011, 576 sf.	211

TANZİMAT'TAN CUMHURİYET'E GİYİM VE KUŞAMDA ÇAĞDAŞLAŞMA HAREKETLERİ

Necdet AYSAL*

Özet

Giyim ve kuşam, bir toplumun içinde yaşadığı coğrafi koşulların, kültürel ve ekonomik özelliklerinin, sahip olduğu değer yargılarının, gelenek ve göreneklerinin en önemli ve doğal göstergelerinden biridir. Osmanlı Devleti giyim ve kuşamı, çok uluslu yapısının doğal bir sonucu olarak sosyal, ekonomik, dini bir ayrıştırma aracı ve kimlik belirleyici bir unsur olarak ele almıştır. Dolayısıyla kılık ve kıyafet, kişinin dinini, mesleğini, sahip olduğu statü ve hatta ait olduğu sosyal grubu gösteren bir araç haline gelmiştir.

Tanzimat Dönemi'nden Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar devletin modernleşme politikasına hız vermesi ve Batılı yaşam tarzının Türk toplumsal hayatını etkisi altına almaya başlaması ile giyim ve kuşamda önemli değişiklikler yaşanmıştır. Türk toplumunda çağdaşlaşmayı her şeyden evvel bir "*hayat davası*" , bir "*var olma*" mücadelesi kabul eden Atatürk, her şeyin bittiği sanılan umutsuz ve karanlık bir ortamda cesaretle, kahramanca ortaya atılmış ve inanılmazı gerçekleştirerek bağımsız yeni Türk Cumhuriyeti'ni kurmuştur. O'nun temel amacı, Türkiye'nin bir daha eski durumuna düşmemesi ve her zaman için milli bağımsızlığını koruyabilmesidir. Bu ise ancak çağdaş uygarlığı bütünüyle almakla gerçekleşebilirdi: Türk toplumu, Cumhuriyetin ilk yıllarında eski kıyafetlerinden kurtularak modern bir görünüme kavuşmuştur. Atatürk önderliğinde gerçekleştirilen devrimlerle, toplumsal hayata düzen ve disiplin getirilmiş, çağdaş uygarlık yolunda önemli adımlar atılmıştır.

Bu çalışmada, Tanzimat'tan Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar geçen süre içerisinde giyim ve kuşamda yaşanan değişiklikler, karşılaşılan zorluklar ve tartışmalar ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Tanzimat, Cumhuriyet, Çağdaşlaşma, Giyim ve Kuşam, Kılık-Kıyafet, Mustafa Kemal Paşa.*

MODERNIZATION MOVEMENTS AT CLOTHING AND FINERY FROM ADMINISTRATION REFORMS TO REPUBLIC

Abstract

Clothing and finery, are the most important and natural indicators in a society where the geographical conditions, cultural and economic characteristics, owned value judgments, about their traditions and customs. Clothing and finery have been considered as a natural consequence of the structure of multi-national social, economic, religious analyzer

* Öğr. Gör.-Dr, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Md. Yrd. (*aysal@ankara.edu.tr*)

and identifier factor of Ottoman Empire. Therefore, costume and clothing have become the determining factor that shows one's religion, occupation, status, and even to belong to a which social group.

Until the early years of the Repuclic from the period of Reforms, speed up the modernization policy by the state and western life style began to have influence on the Turkish social life, significant changes have occurred in clothing and finery. Modernization of Turkish society first of all a "living case", an "existence" struggle accepted by Ataturk, believed that everything ends in a dark and hopeless case he made an attack with courage and heroically thus he establised the new Independent Turkish Republic thus he actualized the incredible. His main objective is always Turkey never return to old situation and to keep up the national independency. This can be happen only to take the whole of contemporary civilization: Turkish society, in the early years of the republic by to set aside from the old fashion customs and attained a modern appearance. Which is led by Ataturk the revolutions, brought order and discipline to the social life, significant steps were taken towards to modern civilization.

In this study, until the early years of the Republic, from period of the Reforms, the changes in the clothing and finery, difficulties and arguments were discussed.

Key Words: *Reforms, Republic, Modernization, Clothing and Finery, Attire-Dress, Mustafa Kemal Pasha.*

Giriş

Toplumsal ya da ulusal kültürü yansıtan en belirgin ölçütlerden birisi[1] şüphesiz giyim ve kuşamdır. Giyim ve kuşam, bir taraftan bireyin yaptığı işi ve statüsünü, diğer taraftan da ekonomik durumunu ve cinsiyetini ortaya koymaktadır. Bu arada iklim, coğrafya ve tabiat şartları kadar dinî inanışlar ile kültürel değerler de giyim ve kuşamı belirlemektedir.

Türk kültür tarihine bakıldığında çağın ve çok hızlı değişim gösteren çevrenin özelliklerine göre kıyafetler giyen Türklerin, İslamiyeti kabul etmeleri ve Anadolu'ya yerleşmeleriyle giyim ve kuşamları yeni bir içerik ve biçim kazanmıştır. Türkler gerek göçebe hayatın gereği gerekse hayvancılıkla uğraşmalarından dolayı Orta Asya'da daha çok deriden yapılmış rahat kıyafetleri tercih etmişlerdir[2]. Yerleşik hayata geçişle birlikte gündelik yaşamda dokuma ve kumaş giysiler tercih edilmiştir. Bu dönemde en büyük değişiklik başlıklarda yaşanmış, kalpak yerine kavuk, külah ve sarıklar çok değişik adlarla çoğalırken, bu farklılıklar, ilmiye, tarikat ve ordu mensuplarıyla resmi görevlilerin rütbe ve derecelerini belirleyen birer simge niteliğine bürünmüştür[3]. Ölülerin mezar taşlarına bile onların hayatta

1 Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi*, 3. Kitap, I. B., Bilgi Yay., Ankara, 1995, s.180.

2 Bir iç don, üste giyilen kaftan, çapan ya da çarpıt denilen bir çeşit hırka, ceket ya da palto ve ayağa giyilen çizme ve çarık bozkır kültürün dış giysileriydi. Kadınların giysileri ise şalvar, cepken ve ayakkabı ile başlıklardan oluşmuştur. Bkz., Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş-Türklerde Giyecek ve Süslenme*, C.5, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1991, s.s.2-3; Ayten Sezer Arığ, *Atatürk Türkiye'sinde Kılık ve Kıyafette Çağdaşlaşma,* Siyasal Kitabevi, Ankara, 2007, s.9.

3 Türk modasına uygun olarak geliştirilen Türk sarıkları arasında Horasâni, Selimi, Hartavi, Kalafat, Kafesi, Mu'akkat, Örf, Yusüfi, Mücevveze, Kallavi ve Katibi gibi kişi isimleriyle anılan düz ve burma sarıklar bulunmaktadır. Bkz.: Nurettin Sevin, *On Üç Asırlık Türk Kıyafet Tarihine Bir*

iken giydikleri sarığın şekli kazınmaya başlanmıştır. Müslüman din adamları sarıklı olarak dinsel kıyafetleriyle dolaşır, devlet görevlileri, rütbelerini belirten çok çeşitli cüppeler, kürkler ve başlarına da rütbelerin simgesi olan kavuklar giyerlerdi. Öteki dinlerin görevlileri papazlar, hahamlar ve patrikler ise kendi özel elbiseleriyle her yerde göze çarparken, çeşitli tarikat mensupları da tipik kıyafetleriyle rahatça dolaşırlardı[4].

Osmanlı toplumunda bir kıyafet birliğinden söz etmek imkânsızdır. Osmanlı Sarayında Sultanlar giyim kuşamlarına çok önem vermişler, pahalı ve lüks kumaşlardan dikilmiş kaftanlar giymişlerdir[5]. Hem erkek hem kadın giysisi olan feraceler[6] ile kaftan ve her padişahın farklı isimlerle anılan başlıkları vardı. Bayramlarda, cenaze ve tahta çıkma törenlerinde, elçi kabullerinde, savaşta, giyilen giysiler ve renkleri değişirdi. Dinen "*elbisenin hayırlısı beyazdır*" hadisi gereği Selçuklu ve Osmanlıda beyaz renge önem verilmiştir. Ferace, Fatih dönemine kadar Osmanlı Sultanlarının kıyafeti olmuştur. Osmanlılarda ayakkabılar da rengine göre farklılık göstermekte olup, subaylar sarı, erler kırmızı, ulema ise mavi renkte ayakkabılar giymişlerdir[7]

Osmanlı kadın giyiminde zaman içinde entari, şalvar ve gömlek ile ceket ve etek olarak üç tip kıyafet kullanılmıştır. Sokağa çıkan kadınlar kıyafetlerini ferace veya çarşafla tamamlamışlar ve yüzlerini de "*yaşmak*" denilen bir örtü ile örtmüşlerdir. Feraceler tozpembe, havai mavi, açık yeşil gibi uçuk renkte yapılan bol bir giysidir. Evde modası pek değişmeyen şalvar giyilmiştir. Devlet ve din görevlisi olmayan halkın dilediği biçimde giyindiği bu ortamda Müslüman kadınlar çarşaf ve peçe altında iken[8], başka dinlere mensup kadınların rahat elbiseler giydikleri görülmektedir[9].

Osmanlı Devleti'nde her kesimin değişik şekillerde belirlenmiş kıyafetleri vardı. Herkesin hangi sınıf memur ya da asker olduğu başındaki kavuğundan, sırtındaki kürk ve cübbesinden anlaşılırdı. Sakal mülkiye ve ilmiye sınıfına özgü olup asker sakal bırakmazdı. Özel kanunlarla her askerin kıyafeti belirlenmişti[10]. Vezirler ve üst rütbeli subayların giyim ve kuşamı, iç çamaşırı üzerine entari, kaftan ve en üstte de cübbe şeklinde bir giysiden oluşmaktadır. Kaftanın üzerinden ve altından bele kuşak sarılır, altta ise "*çakşır*" denilen bir cins şalvar bulunurdu. Küçük

Bakış, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları, İstanbul, 1973, s.26; .*XVIII. Asırda Türk Askeri Kıyafetleri,* (Çev.: Muharrem Feyzi), Zaman Kitaphanesi, İstanbul, 1933, s.33.

4 Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, (Çev.: Metin Kıratlı), 2.B., Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1984, s.s.100-103.

5 Sultanlar günlük yaşamlarında altta şalvar, üstte gömlek veya iç entarisi üzerine de kısa veya uzun kaftan giyerlerdi. Bkz.: Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş-Türklerde Giyecek ve Süslenme*, C.5, s.s.5-7; *XVIII. Asırda Türk Askeri Kıyafetleri,* (Çev.: Muharrem Feyzi), Zaman Kitaphanesi, İstanbul, 1933, s.14.

6 Arapça 'açmak, ferahlamak' anlamında 'ferc' kökünden gelmekte olup, önü açık ferah elbise demektir. Bkz., Reşat Ekrem Koçu, *Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, Ankara, 1967, s.s.107-108.

7 Mahmut Şevket, *Osmanlı Teşkilat ve Kıyafet-i Askeriyesi,* Mekteb-i Harbiye Matbaası, İstanbul, 1325, s.s.5-22.

8 Peçe ve çarşafın kısa tarihçesi için bkz., Turhan Olcaytu, *Dinimiz Neyi Emrediyor, Atatürk Ne Yaptı? Devrimimiz İlkelerimiz*, 8. B., Ajans Türk Basın ve Basım A.Ş., Ankara, 1998, s.s.69-72.

9 Arığ, *Atatürk Türkiye'sinde Kılık ve Kıyafette Çağdaşlaşma,* s.14.

10 Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu,* s.101.

rütbeli subaylar ise, benzer kıyafetleri cübbesiz olarak giyerlerdi. Ancak bele sarılan bu kuşaklar ve içinde taşınan silahların cinsi, boyu ve süslemeleri sınıf ve rütbeye göre değişirdi[11]. Subaylar sarı, erler kırmızı renk ayakkabı giyerlerdi. Ökçesiz yemeni türünde olan bu ayakkabıların konçlu tipte olanları da vardır. Süvariler ise çizme giyerlerdi[12].

Osmanlı Devleti'nde Hıristiyanların yaşayış biçimleri Müslümanlardan ayrılmış ve bunların kendilerine benzememeleri konusunda dinî bir titizlik gösterilmiştir. Gayrimüslimler yaşayışlarında ve giyimlerinde birçok kayıtlara tabi tutulmuşlardır. Giyebilecekleri kıyafetler divandan çıkan hükümlerle belirlenir, onlar bu hükümlerin belirlediği kıyafet dışında elbise giyemezler, aksi halde cezalandırılırlardı. Müslüman kesim ile Gayrimüslimler arasındaki farkın belli olması ve Gayrimüslimlerin giyimlerinin daha gösterişli olmasını önlemek için padişahlar yayınladıkları fermanlarda şu konulara dikkat çekmişlerdir[13]:

"Tüm Gayrimüslimler gibi İslam dininde kutsal olan yeşil renk Yahudilerde yasaktı. Beyaz özellikle Müslümanlar tarafından başlıklar için kullanılırdı. Yahudilerin özellikle dış sokak giysileri genelde koyu renk veya siyahtı. Ayakkabılara da aynı kısıtlama getirilmekteydi. Müslümanlar sarı, Yahudiler siyah renk ayakkabı giyiyorlardı. Yahudiler tarafından kullanılan kumaşlar Müslümanların kullandıkları kumaşlardan daha lüks veya kaliteli olamazdı. Başlıklarda kullanılan kumaş uzunluğu ve cübbenin genişliği belli ölçülere uymak zorundaydı."

Kuruluşunu takiben yaklaşık üç yüzyıl genişleme devri yaşayan ve o dönemler içinde dünyanın en güçlü devletlerinden birisi olan Osmanlı Devleti, 17.yüzyıl başlarında önce duraklama ve aynı yüzyılın sonlarına doğru ise başlayan toprak kayıplarıyla parçalanma sürecine girmiştir. Osmanlı Devleti'nde bu bozulma süreci devam ederken Batı Dünyası da aynı yüzyılda "*Rönesans*" diye tanımlanan kültür, sanat, edebiyat akımlarıyla atılım yapmış ve özellikle bilim ve teknikte yeni buluşlar insanoğluna yeni ufuklar kazandırmıştır. Osmanlı toplumunun Batı ile asıl yüzleşmesi 1699 Karlofça Anlaşması'nın imzalanmasından sonra başlamıştır[14]. Bu tarihten itibaren Batı'nın her alanda üstünlüğü ve kuzeyde Rusya'nın güçlenmeye başlaması kuvvetler dengesini Osmanlı Devleti aleyhinde bozmuş ve devlet adamları kurtuluş çareleri aramaya başlamışlardır[15].

1. Tanzimat'tan Meşrutiyete Giyim ve Kuşamda Çağdaşlaşma

18. yüzyılın başlarında Batının üstünlüğünü kabul eden Osmanlı Devleti, içine düştüğü bu olumsuz durumdan bir an önce kurtulmak için askeri alanda Batılılaşma çabalarına hız vermiştir. Lale Devri (1718-1730) ile başlayan ve iki yüzyıl devam edecek olan bu süreçte zamanla Batılılaşmanın boyutları genişlemiş, eğitim,

11 Mahmut Şevket, *Osmanlı Teşkilat ve Kıyafet-i Askeriyesi,* s.s.24-27.

12 Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş-Türklerde Giyecek ve Süslenme*, C.5, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1991, s. 115-116; Mahmut Şevket, *Osmanlı Teşkilat ve Kıyafet-i Askeriyesi,* s.s.33-34.

13 Arığ, *Atatürk Türkiye'sinde Kılık ve Kıyafette Çağdaşlaşma,* s.17.

14 Genelkurmay Başkanlığı, *TBMM. Hükümeti Dönemi*, C.IV, I. Kısım, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1984, s.s.33-34.

15 Hüseyin Şahin, *Türkiye Ekonomisi- Tarihsel Gelişimi- Bugünkü Durumu*, 5. Baskı, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 1998, s.s.2-3.

hukuk, siyaset, dış görünüş ve askeri kıyafete de yansımıştır. Bu dönemde ilk defa geçici olarak Avrupa başkentlerine gönderilen Osmanlı elçileri, Avrupa kültürü hakkında bilgi toplamaya başlamışlardır[16]. III. Selim (1789-1807) döneminden itibaren gerçekleştirilen çağdaşlaşma hareketleri içinde askeri kıyafetlerde büyük değişiklikler olmuştur. Bu dönemde önce Bostancılara ve arkasından yeni kurulan *Nizam-ı Cedit* askerlerine, *şubara* adı verilen dar paçalı, üstü bol pantolonlar ve uzun mintanlar giydirilmiştir. Anadolu'da yeni bir içerik ve biçim kazanan özellikle erkek giyim ve kuşamı, XIX. yüzyılın ikinci çeyreğinde II. Mahmut'un yeni kurduğu askeri birliğe ve memurlara, yeni bir kıyafet ve başlık giydirmesi ile büyük bir değişikliğe uğramıştır[17]. 1826'da kaldırılan Yeniçeri Ocağının yerine Avrupaî tarzda kurulan "*Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye*" isimli ordunun kıyafeti, Batı tarzında ceket, pantolon, fes ve potin olarak düzenlenmiştir. Dönem içerisinde kavuk taşıma zorunluluğunun kaldırılması, tamamen vücuda oturan bir ceket, topuklara kadar inen geniş bir pantolon ve potin giyilmesi ve başlık olarak fesin kabul edilmesi, başta Şeyhülislam ve ulema tarafından hoş karşılanmamıştır[18]. Bazı çevreler, yeni kıyafet değişikliğinin İslam dinine aykırı olduğunu ileri sürmüş[19] ve bu değişimi sağlayan II. Mahmut'a "*Gâvur Padişah*" ismini vermişlerdir. II. Mahmut'un kıyafet konusundaki çabalarını o tarihte İstanbul'da yaşamış olan bir İngiliz gazeteci şöyle değerlendirmektedir[20]:

"*Kıyafette ıslahı meydana getirebilmek için fazla enerji sarf edildi. Çünkü kıyafet halkı Avrupalılardan ayıran büyük bir mâniaydı. II. Mahmut Batı kıyafetini önce kendisi benimseyen ve isteyenlerin de sakallarını kesebileceklerini irade eden ve yeni kurduğu ordusunu tam bir Avrupa ordusu olarak görmek isteyen bir padişahtı. Başa kavuk yerine fesin geçirilmesi, şalvar, cepken setre, pantolon giyilmesini sağlamak istemişti. Yenileşme hareketlerinde çok ileri gittiği için muhafazakâr çevreler tarafından gâvur padişah olarak anılmıştır*".

Vakanüvis Lütfi Efendi, 1828'de Padişahın, kıyafet değişikliğinin halk üzerindeki etkisini öğrenebilmek amacıyla Hüsnü ve Avni Beyleri setre pantolonla halk içine soktuğunu, bir ramazan günü halkın bu iki zamane yenilikçisini bir hayli hırpaladığını, yazmaktadır[21].

16 1720'lerde Paris'e gönderilen Yirmi Sekizinci Çelebi Mehmet Efendi'ye, dönemin Padişahı III. Ahmet tarafından, faydalı olabilecek şeyleri arayıp bulmak ve getirmek talimatı verilmiştir. Bkz.: Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, s.s.46-47.

17 Giyim malzemesi olarak kullanılan derinin yerini değişik dokumalar almaya başlamış, kadın ve erkek giyimleri farklılaşmış ve örtünme (tesettür) denilen yeni bir etken ortaya çıkmıştır. Erkeklerin giysilerinde özellikle başa giyilen başlıklarda börk varlığını sürdürürken, Orta Asya döneminin simgesi olan kalpak unutulmuş ve onun yerine Araplardan alınan sarık giderek Müslüman erkeğin simgesi olmuştur. Bkz. Turan, *Türk Devrim Tarihi*, 3. Kitap, s.182-183; Paul Gentizon, *Mustafa Kemal ve Uyanan Doğu*, (Çev. Fethi Ülkü), Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 1983, s.s.83-92.

18 Turhan Olcaytu, *Dinimiz Neyi Emrediyor, Atatürk Ne Yaptı? Devrimimiz İlkelerimiz*, 8.B., Ajans Türk Basın ve Basım A.Ş., Ankara, 1998, s.66.

19 Padişah II. Mahmut vermiş olduğu kararı uygulatmak için Şeyhülislam Mehmet Tahir Efendi'yi azletmekten bile çekinmemiş ve ilk aşamada kullanılmak üzere Tunus'tan 50.000 fes getirtmiştir. Bkz.: Turan, *Türk Devrim Tarihi*, 3. Kitap, s.183; Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, s.102.

20 Haluk Y. Şehsuvaroğlu, "II. Mahmut ve Kıyafet İnkılâbı", *Akşam*, 14 Eylül 1952.

21 Falih Rıfkı Atay, *Çankaya-Atatürk'ün Doğumundan Ölümüne Kadar-*, Kıral Matbaası, İstanbul, 1984, s.430.

II. Mahmut döneminde hız kazanan çağdaşlaşma hareketlerinde, dini kurumlarda herhangi bir değişikliğe gidilmemiştir. Tanzimat döneminde konu ile ilgili olarak 1844'te Hariciye Nazırı Sadık Rifat Paşa İstanbul'da İngiliz Büyükelçi Stratford Canning'e şunları söylemektedir[22]:

"…Siyasal sorunlarda tamamen Avrupa'nın tavsiyesine uyacağız. Dini sorunlarda tam hürriyet isteriz. Din bizim kanunlarımızın temelidir. Hükümetimizin ilkesidir. Zat-ı Şahane ona, bizden daha fazla dokunamaz…"

Osmanlı Devleti'nde bu dönem içerisinde Avrupa modasını ilk takip edenler saraya ve üst sınıfa mensup Müslüman kadınlar olmuştur. Dolayısıyla kıyafetteki değişim, ilk önce sarayda başlamış, sonra mali durumu iyi olan ailelere ve halka yansımıştır. Bu değişim önce aksesuarlarda (eldiven, çorap vs.) kendini göstermiş ve zamanla dış giyimi de etkisi altına almıştır. Bu kıyafetleri, ekonomik durumu iyi olan belirli bir kesimin Avrupa'ya giderek ya da orada yaşayan yakınları aracılığıyla temin ettikleri görülmektedir[23]. Yaşanan bu hızlı modernleşme sürecinde 19. yüzyılın sonlarında kadın kıyafetleri arasında yer alan ferace ve yaşmak zamanla kaybolmaya yüz yutmuş ve II. Abdülhamit (1876-1909) döneminde feracenin yerini peçe ve çarşaf almaya başlamıştır[24].

2. Meşrutiyetten Cumhuriyete Giyim ve Kuşamda Çağdaşlaşma

20. yüzyılın başlarında Osmanlı ordusu içerisinde askeri kıyafetler konusunda önemli değişiklikler yapılmıştır. 1909 yılında yayınlanarak yürürlüğe giren "*Elbise-i Askeriye Nizamnamesi*"nde subay ve erlerin kıyafetlerinde değişikliklere gidilmiştir. Bu nizamnamede, subaylar için haki renkte şayak kumaştan sınıf renginde devrik yakalı ceket ve pantolondan oluşan üniformalar, erler için ise aynı renkte aba kumaştan düz yakalı ceket ve pantolondan oluşan üniformaların giyilmesi öngörülmektedir[25]. Ayrıca haki renkte olmak üzere bütün sınıflar için resmi başlık olarak "*kalpak*" kabul edilmiştir[26]. Askeri kılık ve kıyafette yapılan bu düzenlemeler zamanla sivillere de uygulanmış ve çeşitli memur sınıflarının kıyafetlerini belirleyen yeni nizamnameler yayınlanmıştır. Bu nizamnamelerde cübbe ve sarık yalnız ulemanın giysisi olarak kalacak, diğer siviller ise tek başlık olarak sadece fesi giyeceklerdir. Ancak ne fesin, ne diğer kıyafet unsurlarının din

22 Stratford Canning'in İstanbul'da en uzun süreli ve Osmanlı dış siyasetinde en büyük rolü oynadığı büyükelçilik dönemi 1842-1857 yılları arasında olmuştur. Tanzimat Dönemi'ne rastlayan bu yıllarda Birleşik Krallık Osmanlı Devleti üzerinde büyük bir güç sahibi olmuş, Stratford Canning de bu krallığın büyükelçisi olarak İstanbul'daki en güçlü yabancı devlet adamı durumuna gelmiştir. Sadrazam Mustafa Reşit Paşa ile yakın bir arkadaşlık kuran Canning, Osmanlı Devleti'nin içişlerine de karışmaya başlamıştır. Bkz.: Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, s.103.

23 İstanbul hanımları arasında en çok Paris modası revaçta olmakla beraber İngilizlerin Weldons ve Fashions for All gibi moda mecmualarına abone olanların sayısı oldukça fazladır. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Sevin, *On Üç Asırlık Türk Kıyafet Tarihine Bir Bakış*, s.139.

24 Arığ, *Atatürk Türkiye'sinde Kılık ve Kıyafette Çağdaşlaşma*, s.23.

25 Nurettin Sevin, *On Üç Asırlık Türk Kıyafet Tarihine Bir Bakış*, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları, İstanbul, 1973, s.s.137-138.

26 Yalnızca Bahriye ve Musika-i Hümayun sınıflarında fes giyilmeye devam edilecektir. Bkz.: Sevin, *On Üç Asırlık Türk Kıyafet Tarihine Bir Bakış*, s.137.

ve milliyetle hiçbir ilgisi yoktu. Bazı çıkarcı din adamları yeniliklerden korktuğu için halkın dini inancını istismar ederek, bu değişimi dini menfaatlerine alet etmek istemişlerdir[27]. Şöyle ki 1903 yılında II. Abdülhamit, topçu ve süvari askerlerine *fes yerine kalpak giydirmek istediğinde*, daha önce fesi dine aykırı bulup karşı çıkanlar, bu kez de fesi savunup, kalpağa karşı çıkmışlardır[28]. XIX. yüzyılın sonlarında devlet gücüyle giydirilen fesin köylere kadar yayıldığı ve artık dinin bir simgesi haline geldiği görülecektir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda bir türlü şapka giyilmesine müsaade edilmemiş, ancak XX. başlarında Osmanlı aydınları, yurt dışında giymeye başlamışlardır. Nitekim Mustafa Kemal Paşa'nın saltanat döneminde şapka giyenler arasına katıldığını vurgulamak, gelecekteki devrimleri yönünden önem taşımaktadır[29]: "*Şapka giymenin caiz olmayacağını söyleyenler vardır. Onlara diyeyim ki, çok gafilsiniz ve çok cahilsiniz ve onlara sormak isterim: Yunan serpuşu olan fesi giymek caiz olur da şapkayı giymek neden olmaz?*" diyen Mustafa Kemal, Batı giyinişine karşı daima sempati duymuştur. 1910 yılında Fransa'daki "*Picardie Manevraları*"na katılmak üzere Paris'e giderken, Belgrat İstasyonu'nda arkadaşı Binbaşı Selahattin Bey'in başındaki fesle alay edilmesi, Mustafa Kemal'de ulusal hiçbir yönü olmayıp II. Mahmut döneminde zorla giydirilmiş olan fese karşı olumsuz bir tutum yaratmış ve ayrıca bu olay Cumhuriyet döneminde şapka giyilmesinin psikolojik temelini oluşturacaktır[30].

İkinci Meşrutiyet'in ilânıyla özgürlük, eşitlik, kardeşlik fikirleri önem kazanmıştı. Bu dönemde Avrupaî giyim tarzı, dinî ve millî değerlerle birlikte ele alınmış ve kadın dergilerinde giyim, iffetle ve millileşme ile bağlantılı olarak değerlendirilmiştir. Avrupa kadın modasına örnek olan Türk kadınının kıyafetleri, özellikle başına sardığı örtülerin "*Türk türbanı*" diye resimlerde yer alması, onun Avrupalı kadınlara giyimde etkisi olduğunun kanıtı olarak gösterilebilir[31]. Bu arada basından sansürün kaldırılması ve fikirlerin özgürce ifade edilmesi Batıcılık, Türkçülük ve İslâmcılık düşünce akımlarının temsilcilerini harekete geçirmiştir. Bu akımların temsilcileri çıkardıkları gazete ve mecmualarda Batı karşısında geri kalan ve çözülen devletin kurtuluşu için çözüm önerileri ileri sürmüşlerdir.

Abdullah Cevdet başta olmak üzere Batıcılık akımının temsilcileri, toplumun gelişmesi ve içinde bulunduğu olumsuz durumdan kurtulması için savundukları fikirlerini "*İçtihat*" isimli yayın organında dile getirmişlerdir. Kadın konusunda tek eşle evliliği, Avrupa medenî kanununu, kadınların tıp tahsili yapmalarını ve adâb-ı muaşeret kuralları çerçevesinde dilediği gibi giyinmesi gerektiğini; fesin yerine yeni bir serpuş giyilmesini, sarık ve cübbenin yalnızca din adamları tarafından giyilmesi

27 Hamza Eroğlu, *Türk İnkılap Tarihi*, I. B., Ankara, Savaş Yayınları, 1990, s.284; Atay, *Çankaya-Atatürk'ün Doğumundan Ölümüne Kadar-*, s.s.194-200.

28 Atay, *Çankaya-Atatürk'ün Doğumundan Ölümüne Kadar-*, s.431; Muhittin Gül, *Türk İnkılap Tarihi*, 4. B., Barış Kitabevi, Ankara, 1998, s.259.

29 *Atatürk'ün Şapka Devriminde Kastamonu ve İnebolu Gezileri*, (Der. Mustafa Selim İmece), Türk Tarih Kurumu Kitabevi, Ankara, 1959, s.64.

30 Şerafettin Turan, *Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar*, 3. B., Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999, s.4; Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam-Mustafa Kemal (1922-1938*), C. III, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1985, s.s.234-235.

31 Sevin, *On Üç Asırlık Türk Kıyafet Tarihine Bir Bakış*, s.140; Arığ, *Atatürk Türkiye'sinde Kılık ve Kıyafette Çağdaşlaşma,* s.s.25-26.

gerektiğini savunmuşlardır. 1912 yılında Kılıçzade Hakkı, "*Pek Uyanık Bir Uyku*" başlıklı yazısında, Türkiye'de Batılılaşmanın geleceği hakkında görülen bir rüyayı şöyle dile getirmektedir[32]:

"*Sultanın bir karısı olacak, hiç cariyesi olmayacak, fes kaldırılarak yeni bir başlık kabul edilecek, kadınlar israfa kaçmamak üzere diledikleri gibi giyinecekler, …sarık, cübbe vs. giymek hakkı yalnız şahadetnameli din adamlarına verilecek ve diğerlerine yasaklanacaktı…*"

İslamcılık akımının savunucuları, dinî ve manevî değerlerin korunmasını ve kadının tesettüre riayet ederek istediği eğitimi alabileceğini ve istediği işte çalışabileceğini ileri sürmüşlerdir[33]. Türkçüler ise dil, tarih ve kültürde büyük Türk birliğini, kadının kıyafeti konusunda ise, onun giysisinden ziyade aile ve toplum içindeki eğitim, çalışma ve sosyal hakları üzerinde durmuşlardır[34]. Bu dönemde İstanbul'da ve diğer büyük şehirlerde çarşaflı ve peçeli kadına rastlanmakla beraber, Avrupa modasının hâkim olduğu bazı kadın dergilerinde elbise, manto ve tuvalet modelleri de yer almaktaydı. Artık peçe ve çarşaf terk edilmeye başlanmış ve 1912'de Amerikan Elçiliği'nde verilen resmî davete bir Türk kadını peçesiz olarak katılmıştır[35].

1912-1913 Balkan Savaşları sonrasında göçmen olarak Kafkaslar, adalar ve Balkanlardan Anadolu'ya gelenlerin kıyafetlerinin farklı olması, giyim ve kuşamda tartışmaları yeniden alevlendirmiştir. Özellikle bu dönem içerisinde kadınların çalışma hayatına atılmalarıyla birlikte, eski giysiler yerine daha pratik ve rahat kullanımlı giysiler benimsenmiş, çarşaf ve peçe kullanımı giderek azalmıştır. Nitekim İttihat ve Terakki Partisi, Türk Ocakları ile kadın kıyafetini yeniden düzenlemeye çalışmıştır[36]. Kadın kıyafeti konusunda tesettürden yana olan Enver Paşa, 1916 Ekimi'nde kuruluş hazırlıklarına başlanılan Birinci Ordu Kadın İşçi Taburu için düzenlenen talimatnamede, kadın işçilerin şalvar, ceket ve başörtüsü taşımaları ve uzunca bir elbise giymelerini şart koşmuştur. Bu arada Enver Paşa, Birinci Dünya Savaşı'nda özellikle Güney Cephelerine sevk edilen askeri birliklerin "*kabalak*" isimli başlığı giymelerini zorunlu tutmuş ve bu serpuşun adına "*Enverî*" adı verilmiştir[37].

Giyim ve kuşam konusunda başlayan tartışmalara Kılıç-zâde Hakkı Bey, "*Akvemü's Siyer Münasebetiyle Yusuf Suad Efendiye Tahsisen Softa Efendilere Tamimen Son Cevap*" isimli risale ile katılmıştır. 1915 yılında yazılan bu risalede giyim ve

32 Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, s.235. Lewis'in kitabında "*Pek Uyanık Bir Uyku*" isimli yazı Abdullah Cevdet'e ait verilmekle birlikte bu yazı Batı bir düşünür olan Kılıçzade Hakkı'ya aittir. Bkz.: Celal Doğan, "*Batıcı Bir Düşünür Olarak Kılıçzade Hakkı (1872-1960)*", Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 1999.

33 Peyami Safa, *Türk İnkılâbına Bakışlar*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1988, s.s.37-38.

34 Safa, *Türk İnkılâbına Bakışlar*, s.44.

35 Bu dönemde çıkan kadın dergileri için bkz.: Ek-1,2,3,4; Fatma Barbarosoğlu, "*Modernleşme Sürecinde Moda-Zihniyet İlişkisi*", İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1994, s.140.

36 Sevin, *On Üç Asırlık Türk Kıyafet Tarihine Bir Bakış*, s.140.

37 Lord Kinross, *Atatürk Bir Milletin Yeniden Doğuşu,* (Çev. Necdet Sander), 10.B., Altın Kitaplar, İstanbul, 1964, s.s.494-495, s.497; Sadık Sarısaman, "Birinci Ordu Birinci Kadın İşçi Taburu", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.XIII, S.39, (Kasım 1997), s.700; Sevin, *On Üç Asırlık Türk Kıyafet Tarihine Bir Bakış*, s.s.143-144.

kuşamın milli olmadığı, şapka giymenin İslamiyet açısından hiçbir sakınca arz etmediği şu şekilde dile getirilmektedir[38]:

"... Müslümanlığın kıyafet-i mahsûsası olmadığına nazaran şapka giyilmesinde hiç bir zarar yoktur. Ecdadımızın giydiği kavuklar hiç olmazsa memleketimizde imal olunuyordu. Hâlbuki feslerimiz Avrupa'dan geliyor. Kendi metâmız olmadıktan sonra serpuş olarak herhangi bir şapkayı kabul etmeliydik. Bu suretle herkes başına daha süslü ve daha dayanaklı ve bilhassa daha fâideli bir serpuş koymuş olurdu..."

Osmanlı Devleti, giyim ve kuşam tartışmasının yaşandığı bu ortam içerisinde girmiş olduğu Trablusgarp, Balkan ve Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkmış ve bu savaş sonunda imzalanan Mondros Mütarekesi ile ağır bir yenilgiyi kabul etmiştir.[39] Osmanlı Devleti için bir ölüm fermanı olan bu mütarekenin[40], İtilaf Devletleri tarafından hiç vakit kaybetmeksizin uygulamaya konulmasıyla birlikte Anadolu hızlı bir şekilde işgal edilmeye başlanmıştır[41]. Türk halkının, Hükümetin ve Padişahın umutsuzluk içinde bulunduğu bu dönemde Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'daki zayıf kadro ile vatanın kurtuluşunun mümkün olamayacağını anlamıştı. Artık kendisini, milli kurtuluş hareketini başlatacak ve yönetecek bir önder olarak görüyordu. Sonunda beklenen kararını vermiştir[42]: "*Anadolu'ya geçecek, orada milli bir teşkilat kurup mücadeleye başlayacak ve bu mücadelesini millete mal ederek milli egemenliğe dayalı bir devlet kuracaktı.*" Bu sağlam mantıkla Anadolu'ya adım atan Mustafa Kemal Paşa, umudun yitirildiği, direnme gücünün tükendiği zannedilen bir ortamda, Türk milletinin bağımsız yaşama iradesine ve vatan sevgisine güvenerek, Ulusal Bağımsızlık Mücadelesi'ni başlatmış, üstün sevk ve idare yetenekleriyle yönetmiştir. Ulusal Bağımsızlık Savaşı, 23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi'nin Ankara'da açılmasıyla hukuki bir boyut kazanmıştır[43].

"*Ulus Devlet*" modeli üzerine kurulan yeni Türk Devleti'nde "*ulusal*" bir başlık bulunmuyordu. 19 Mayıs 1919'da Samsun'da Anadolu topraklarına ayak basan IX. Ordu Müfettişi Mirliva (Tuğgeneral) Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarını karşılamaya gelen kalabalık halkın giyim ve kuşamı hakkında, bir İngiliz subayı şu değerlendirmeyi yapmıştır[44]:

---

38 1911 Trablusgarp Savaşı'na katılan subaylar, kalpakla Afrika güneşine dayanamamışlar ve Karadenizlilerin başlıkları biçiminde kesilmiş haki renkte başlıkları katlayıp giymeye başlamışlardır. 1912 yılında başlayan Balkan Savaşlarında ise bütün subaylar, "*Enveriye*" adını verdikleri başlıkları giymişlerdir. Bkz., Sevin, *On Üç Asırlık Türk Kıyafet Tarihine Bir Bakış*, s.s.143-144; Kılıçzâde Hakkı, *Son Cevap*, İstanbul, Yeni Osmanlı Matbaası, 1331 (1915), s.s.49-50; Selami Kılıç,"Şapka Meselesi ve Kılık Kıyafet İnkılâbı", *Atatürk Yolu*, C.4, No: 16 (Kasım 1995), s.531.

39 Gotthard Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1970, s.1; Ergün Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi,* C.I, Dokuz Eylül Üniversitesi Yay., İzmir, 1987, s.s.105–107; Ali Türkgeldi, *Görüp İşittiklerim,* Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1987, s.s.62–69.

40 Afet İnan, *Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi,* 2. B., Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1977, s.19.

41 Seha L. Meray - Osman Olcay, *Osmanlı İmparatorluğunun Çöküş Belgeleri (Mondros Bırakışması, Sevr Antlaşması ile İlgili Belgeler),* AÜ. SBF Yay., Ankara, 1977, s.s.1-5.

42 Ali Fuat Cebesoy, *Milli Mücadele Hatıraları*, Vatan Neşriyatı, İstanbul, 1953, s.49.

43 Mahmut Goloğlu, *Milli Mücadele Tarihi – III (1920) Üçüncü Meşrutiyet Birinci Büyük Millet Meclisi,* Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul, 2010, s.167; *Kılıç Ali Hatıralarını Anlatıyor,* Sel Yay., İstanbul, 1955, s.s.30-32.

44 Özer Ozankaya, *Cumhuriyet Çınarı*, İmge Kitabevi, Ankara, 1996, s.s.456-457.

"… Karşılamaya gelen halkın kiminin başında fes, kimininkinde kalpak, kimininkinde sarık, kimi başına bir bez parçası bağlamış; kiminin sırtında aba, kiminde cepken, kiminde yelek; kiminin bacağında şalvar, kiminde pantolon, kiminde uzun beyaz külot; kiminin ayağında çarık, kiminde yemeni, kiminde iskarpin, kiminde potin… Demek ki bunlar henüz ulus değil!..."

Ulusal Bağımsızlık Savaşı yıllarında sarığını, fesini dini ile bütünleştiren toplumun bu konu ile ilgili düşüncesini Falih Rıfkı Bey şu şekilde değerlendirmektedir[45]:

"*…Kuva-yı Milliye kalpaklı idi. Ordunun İzmir'e girdiğinin haftasında bütün iç sokaklar, Rum askerlerin başlarından attıkları şapkalarla kaldırım gibi döşeli iken, halkın Anadolu'dan gelen kalpağa selam verdiğini görmüştüm. Oysa Sultan Hamit devrinde kalpağı caiz görmeyen ulema, softalar ve dolayısıyla toplum şimdi kalpağı alkışlıyordu. Olay toplumda dini kaidelerden çok cehaletten kaynaklanıyordu…*"

Mustafa Kemal Paşa, yapacağı kılık ve kıyafet inkılâbını çok önceleri tasarlamış ve bunu gerçekleştirmek için uygun zamanı beklemiştir. Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nın örgütlenme aşamalarından birisi olan Erzurum Kongresi'nin, açılış hazırlıklarının devam ettiği günlerde, Mustafa Kemal Paşa'nın Mazhar Müfit (Kansu) ve İbrahim Süreyya (Yiğit) Beyler ile yapmış olduğu mülakatta şapka konusu gündeme gelmiştir. Bu mülakatta İbrahim Süreyya Bey, Mustafa Kemal Paşa'ya şöyle bir soru yöneltmiştir; " *Paşam, başarıya ulaştıktan sonra da iş bitmiyor. Memleketin sonsuza dek çalışmaya ve devrimler yapmaya ihtiyacı var. Neler yapmayı düşünüyorsunuz ?*" Mustafa Kemal Paşa, bu soru üzerine Mazhar Müfit Bey'e, gidip odasından not defterini getirmesini ve söyleyeceklerini not etmesini istemiştir[46]:

"… Ama defterin bu yaprağını kimseye göstermeyeceksin. Sonuna kadar gizli kalacak. Bir ben, bir Süreyya, bir sen bileceksin. Şartım bu. Önce tarih koy: 7-8 Temmuz 1919. Sabaha karşı. Şimdi yaz. Bir: Zaferden sonra hükümet biçimi Cumhuriyet olacaktır. İki: Padişah ve hanedan hakkında zamanı gelince gereken muamele yapılacaktır. Üç: Tesettür (örtünme) kalkacaktır. Dört: Fes kalkacak, uygar milletler gibi şapka giyilecektir…"

Mustafa Kemal Paşa, Ulusal Bağımsızlık Savaşı yıllarında sivil giyindiğinde çoğu kez başlık olarak kalpağı tercih etmiştir. Bu arada Kuvayi Milliye taraftarlarının da kendisini takip etmeleriyle kalpak, Anadolu'dan ve Ulusal Mücadele'den yana olanların bir tür simgesi olmuştur. Bununla birlikte, Birinci Büyük Millet Meclisi'nde "*İkinci Grup*" olarak anılan milletvekilleri arasında fes ve sarık da oldukça yaygındı[47]. Bu arada Büyük Millet Meclisi'nin 29 Nisan 1920 tarihli VII. Toplantısında, Bursa Milletvekili Operatör Emin ve Sinop Milletvekili Şevket Beylerin, fes yerine kalpak giyilmesi hakkında Meclis Başkanlığı'na şu önergeyi verdikleri görülmektedir[48]:

45 Falih Rıfkı Atay, *Çankaya-Atatürk'ün Doğumundan Ölümüne Kadar-*, Kıral Matbaası, İstanbul, 1984, s.431.

46 Mazhar Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber I*, TTK yay., Ankara, 2009, s.131., ayrıca bkz.: Hıfzı Topuz, *Gazi ve Fikriye*, 6. B., Remzi Kitabevi, İstanbul, 2002, s.s.141-142

47 Toktamış Ateş, *Türk Devrim Tarihi*, 8. B., Der Yay., İstanbul, 1999, s.342 .

48 *TBMM Zabıt Ceridesi*, 29 Kasım 1336 (1920), C.I, Devre: I, TBMM Matbaası, Ankara, 1960, s.149.

"Riyaseti Celileye,

Uzun harb senelerinin tevlid eylediği birçok buhranlar meyanında memleketimiz için bir de fes buhranı tahaddüs etti. Harbden evvelki senelerde yalnız Avustralya'dan senede ithal eylediğimiz feslerin bedeli altın olarak beş milyon liraya baliğ olmakta idi. Sair ecnebi memalikten ithal olunan fes bedellerini de dahili hesab edersek her sene yedi, sekiz milyon liralık bir servetin harice gittiği tezahür eder ki, bunun evrakı nakdiye mukabili takriben kırk milyon lira demektir. Îşte, fakir memleketimiz için pek azım miktar demek olan bu paranın dahili memlekette kalmasını temin etmek ve esasen Cennetmekân Sultan Mahmud-u Sani zamanında Adalı Rumlarını takliden serpuş olmak üzere kabul edilmiş olan fesin bir serpuşu millî mahiyetinde bulunmadığı nazarı itibara alınarak ekseri Şark ve Müslüman milletlerinin öteden beri bir serpuş olarak taşıdıkları ve şu son günlerde herkesin seve seve giymeye başladığı kalpağın bir serpuş-u millî olarak kabul ve ilânını teklif ederiz."

Takrir, Meclis'te okunduğunda alkış sesleri duyulmuş fakat büyük çoğunluk özellikle Çorum Milletvekili Haşim Bey, Bolu Milletvekili Tunalı Hilmi Bey, Sivas Milletvekili Mustafa Taki Bey yaptıkları konuşmalarda önergeyi şiddetle reddetmişlerdir. Önergeyi Meclise getirenler, konunun mali yönünü ileri sürmelerine rağmen bu konu üzerinde kimse durmamıştır. Büyük Millet Meclisi'nin İkinci Oturumu'na başkanlık yapan Celalettin Arif Bey'in yaptığı açık oylama sonucu önerge oy çokluğu ile reddedilmiştir. Celalettin Arif Bey, *"…Takrir nazar-ı itibara alınmıyor. Rica ederim bugün fes ve kalpak zamanı değil, herkes istediğini giysin."* diyerek konuyu kapatmıştır[49].

Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nın silahlı eylem aşaması, Mudanya Ateşkes Antlaşması ile sona ermiş[50] ve silahlı mücadeleye hukuki ve siyasi yön veren, yeni kurulan Türk Devleti'ni uluslararası toplulukta tanıtan Lozan Barış Antlaşması ile aksiyon aşaması tamamlanmıştır[51]. Osmanlı Devleti'nden alınan olumsuz mirasın kötü izlerini silmek için ilk günden itibaren yoğun bir çalışma dönemine giren Mustafa Kemal Paşa, çağın gerisinde kalmış olan ve kendini yenileyemeyen ülkelerin ve toplumların nasıl sömürüldüklerine ve yok edildiklerine tanık olduğu için, var olmak ve yaşamak için modernleşmeyi ve kalkınmayı temel çözüm olarak görmüştür[52]. Bundan sonra bozulan, yıkılan eski düzenin yerine yenisi kurulmaya başlanacak, sosyal hayatın icaplarına uygun olarak topluma ve yeni kurulan devlete şekil ve düzen verilmeye çalışılacaktır. *"Türk milletini son asırlarda geri bırakmış olan müesseseleri yıkarak, yerlerine milletin en yüksek medeni icablara göre ilerlemesini temin edecek yeni müesseseleri koymuş olmak…"*, şeklindeki ifade, Atatürk'e göre devrimi (inkılâbı) ifade etmektedir.[53]

49 *TBMM Zabıt Ceridesi*, 29 Kasım 1336 (1920), C.I, s.150.

50 İsmet İnönü, *Hatıralar*, 2. Kitap, Bilgi yay., İstanbul, 1987, s.27.

51 Ali Naci Karacan, *Lozan Konferansı ve İsmet Paşa*, TİTE yay., İstanbul, 1943, s.79; İsmail Soysal, *Tarihçeleri ve Açıklamalarıyla Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları*, C.I, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara, 1983, s.s.67-245.

52 A. Gündüz Ökçün, *Türkiye İktisat Kongresi 1923-İzmir*, 4. B., Sermaye Piyasası Kurulu Yay., Ankara, 1997, s.s.1-2; A. Afetinan, İzmir İktisat Kongresi 17 Şubat-4 Mart 1923, 2.B., Türk Tarih Kurumu yay., Ankara, 1989, s.s.14-15.

53 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, 5. B., C. I, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara, 1997, s.398.

Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde gerçekleştirilen devrimlerle, Batı Medeniyetinin bir bütün olarak ele alınması ve dünyanın kabul ettiği medeni kıyafetin de benimsenmesini gerekli kılıyordu. Bu yoldaki ilk adım, 3 Mart 1924'te Şer'iye ve Evkâf Vekâleti'nin kaldırılmasından sonra hukukçuların giysileri ile atılmıştır[54]. 3 Nisan 1924'de kabul edilen "*Hâkimler ve Adliye Mensuplarının Resmi Kıyafetleri*" hakkındaki yasa ile hukukçuların görevleri sırasında giyecekleri üniforma belirlenmişti[55]. Artık sıranın öteki görevlilere geldiğini gören Mustafa Kemal Paşa, 24 Ağustos 1925'te Kastamonu'ya yaptığı gezide, şapka devriminin ilk parolasını başında taşıdığı "*Panama Şapka*"yı halka göstererek vermiş ve 25 Ağustos 1925 Salı günü Kastamonu Belediye binasında şu konuşmayı gerçekleştirmiştir[56]:

"Biz her nokta-i nazardan medenî insan olmalıyız... Fikrimiz, zihniyetimiz, medenî olacaktır. Şunun, bunun sözüne ehemmiyet vermeyeceğiz... Bütün Türk ve İslâm âlemine bakınız, zihinleri medeniyetin emrettiği şümul ve tealiye uyamadıklarından ne büyük felaketler ne ıstıraplar içindedirler. Bizim de şimdiye kadar geri kalmamız ve nihayet son felaket çamuruna batışımız bundandır..."

Mustafa Kemal Paşa, 27 Ağustos 1925 Perşembe günü İnebolu Türk Ocağı'nda giyim ve şapka üzerine ikinci konuşmasını gerçekleştirmiş ve uygar olma kavramına açıklık getirerek şunları söylemiştir[57]:

"Bizim kıyafetimiz milli midir? (hayır sesleri)... Size iştirak ediyorum. Tabirimi mazur görünüz. Altı kaval üstü şişhane diye ifade olunabilecek bir kıyafet ne millidir ve ne de beynelmileldir. O halde kıyafetsiz bir millet olur mu arkadaşlar? (hayır, hayır katiyen sesleri). Çok kıymetli bir cevheri çamurla sıvayarak enzarı âleme göstermekte mana var mıdır?... Arkadaşlar, Turan kıyafetini araştırıp ihya eylemeye mahal yoktur. Medeni ve beynelmilel kıyafet bizim için çok cevherli, milletimiz için lâyık bir kıyafettir. Onu iktisâ edeceğiz. Ayakta iskarpin veya fotin, bacakta pantolon, yelek, gömlek, kravat, yakalık, caket, ve bittabi bunların mütemimmimi olmak üzere başta siperi şemsli serpuş, bunu açık söylemek isterim. Bu serpuşun ismine şapka denir. Redingot gibi, bonjur gibi, smokin gibi frak gibi... İşte şapkamız diyenler vardır. Onlara diyeyim ki çok gafilsiniz ve çok cahilsiniz..."

Atatürk'ün bu gezileri hemen etkisini göstermiş ve devlet görevlilerinden olduğu kadar, halktan da belirli bir kesim fesi çıkarıp şapka giymeye başlamıştır. Öyle ki bir süre önce şapka giyen bir gazeteciyi tutuklamaya kalkışan İstiklal

54 *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre II, C. VIII, s.355; Utkan Kocatürk, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi (1918-1938*), 2. B., Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1988, s.412.

55 *TBMM Zabıt Ceridesi*, 3 Nisan 1340 (1924), C.VIII, Devre: II, TBMM Matbaası, Ankara, 1960, s.s.293-296.

56 Atatürk'ün 25 Ağustos 1925 tarihinde Kastamonu'da Belediye Dairesi önünde toplanan halka hitaben yapmış olduğu konuşma için bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, 5. B., Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1997, s. 216; Bige Sükan Yavuz, "Atatürk Devrimi ile Sosyal Yaşamın Çağdaşlaştırılmasına İlişkin Fransız Değerlendirmeleri", *Atatürk Yolu*, C. 4. No. 15 (Mayıs 1995), s. 306; *Atatürk'ün Şapka Devriminde Kastamonu ve İnebolu Gezileri*, Der. Mustafa Selim İmece, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1959, s. 15-16; Kinross, *Atatürk Bir Milletin Yeniden Doğuşu*, s. 494-491,s. 492.

57 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, s.s.220-221; *Atatürk'ün Şapka Devriminde Kastamonu ve İnebolu Gezileri*, s. 15-16; Mehmet Saray ve Hüseyin Tosun, *Atatürk ve Çağdaşlaşma Belgeler ve Görüşler*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2005, s.s.132-133.

Mahkemesi Başkanı Ali (Çetinkaya) Bey'in dahi şapka giydiği görülmüştür[58].

Giyim ve kuşamda başlayan modernleşme hareketi, toplumda bazı tepkileri ve tartışmaları beraberinde getirmiştir. Bu dönemde en ağır tepkiyi, Fatih Camii hocalarından İskilipli Mehmet Atıf Efendi göstermiş ve kaleme aldığı "*Frenk Mukallitliği ve Şapka*" isimli risalede şapkanın küfür alâmeti olduğu ve giyilmesinin İslamiyet açısından sakıncalı olduğunu ileri sürmüştür[59]. Bu arada İskilipli Mehmet Atıf Efendi'ye en sert eleştirinin Süleyman Nazif Bey'den geldiği görülmektedir. Onun Son Telgraf gazetesinden derleyerek broşür halinde yayınladığı, "*İmana Tasallut Şapka Meselesi*" isimli risalede şu hususları vurguladığı görülmektedir[60]:

"...Yeni intişâr eden bir risaleye göre, muharriri ders-i âmm efendi ile kendi kıyafetindeki hoca efendilerden başka, her mümin, hepimiz -hâşâ sümme hâşâ- kâfirmişiz. Heyet-i mecmûasının zihinlerde bırakmak istediği fikir ve kanaat şudur: Biz dinimize kalbimizin tasdikiyle, lisanımızın ikrârı kadar, feslerimizin sarığı ve püskülü ile de merbutuz. El-iyazübillah... Şapkayı diline ve kalemine dolayan muharrir, niçin frengin gömleği ile boyunbağını hatıra getirmiyor? Hatta frengin bir kisvesini Frenk gömleği şekline soktuktan sonra sırtımıza geçiriyoruz. Sarıklı birçok efendi, Frenk gömleğini cübbesinin altında ve iman evi addettiği sinesinin üstünde bîpervâ taşıyor... Şapkada alâmet-i küfr olacak bir şey yoktur. Bu risalenin dar düşünceli muharriri ne hak ile beni ve benimle beraber, la-akall yirmi milyon Müslümanı küfr ile şâibedar göstermeye çalışıyor... Şapka küfür değil, mekruh değil, fes gibi, taç gibi külah gibi bi-günah bir serpuştur... Şapka, fes, sarık: Efrâd-ı ümmeti böyle şeylerle din-i İslâma rabtetmek o dine hakarettir. Ben dinime ne başımdaki eşya-yı hasise ile merbutum, ne ayağımdaki şeylerle. Müslüman doğduğum gibi Müslüman öleceğim. Kendi ayağındaki frenk kundurasını mübah ve müstehabb gören Hoca Efendi, başka bir kimsenin başındaki şapkaya ne hakla ve ne haddle küfr ve dinsizlik damgasını yapıştırıyor... Medresedeki çömezlik devrini itmâm etmeden Anadolu'da vaaz ve irşâda çıkan bir sarıklı 'ruh-ı ecdâda mugayir kanunlara isyan etmeli' sözleriyle iğrenç cehaletini kasaba kasaba, köy köy kusuyor... Din büyük, din mukaddestir. Biz onu başımızda, sırtımızda, ayağımızda değil, dimağımızda, kalbimizde, vicdan ve imanımızda taşımalıyız. Ümmet-i Muhammedi düşünen ve ümmetin hâlâsı için ömrünü son nefesine kadar itâb eden merhum Pierre Loti'nin masum şapkası, Bursa'yı çiğneyen Yunan ordusuna en şenî temelluklarda bulunmaktan ve Eskişehir'in sükût ettiği gün Kral Yorgi'yi telgrafla tebrik etmeden hayâ etmeyen Bursa Müftüsü Ders-i âmm Ömer Fevzi Efendi'nin yeşil sarığından daha muhterem ve daha mübarektir…"

Abdullah Cevdet Bey ise 1 Eylül 1924'te İçtihâd'da yayınlanan "*Şapka ve Fes*" isimli makalesinde, Hayrettin Bey isimli bir Müslüman'ın başındaki şapkası ile İstanbul'da gezerken zabıta tarafından tutuklandığını ve bu olaydan önce Adliye

58 Turan, *Türk Devrim Tarihi*, 3. Kitap, s.186.

59 12 Temmuz 1340 (1924) tarihli risalede şapkayı gayyar, zünnar, küstiç, gasli ve salibi küfür alâmeti ve gayr-ı Müslim milletlerin en meşhur işaretleri olarak gösterip, şapkayı örfte küfür alâmeti, yani gayr-ı Müslimlerin Müslümanlardan ayrılmalarına alâmet olan baş kisve olarak tarif etmekte, giyinmek kuşanmak ve takı takma gibi hususların şer'an yasak ve haram olduğunu belirtmektedir Bkz., İskilipli Mehmet Atıf, *Frenk Mukallitliği ve Şapka*, İstanbul, 1340 (1924), s.s.22-31.

60 Süleyman Nazif, *İmana Tasallut: Şapka Meselesi*, Matbaa-i Tefekkür, İstanbul, 1342 (1926), s.s.3-32.

Vekili Necati Bey'e, "*Hükkânımızın serpuşlarından evvel serlerinin değişmesi lâzımdır*" dediğini hatırlattıktan sonra şapka ve fes hakkında şu bilgileri vermektedir[61]:

"*Mustafa Kemal Paşa, Türkiye'de elhâkk, bir istiklâl-i siyasi temin etti... Ecnebiler memleketimizde Türk kanunlarına tâbî, onlar artık hem misafirimiz hem zorbamız olamıyorlar... Fakat kafalarımızın içindeki müstebid yılanları ne yapalım? Bugün Allah'ın Panama vadilerinde yetiştirdiği nazik ve hafif bir nebattan yapılmış bir serpuşu giyindiği için bir gencin cumhuriyetimiz zabıtası tarafından tevkif olunduğuna şahid-i dilhûn oluyoruz... Askeri serpuşlarımız bir şeye benzedi... Canım bu fes ne ecdadımızın ne de Müslümanlık itibari ile peygamberimizin serpuşu değildi... Fes Rumların serpuşudur, elyevm Yunanistan halkı ekseriyetle fes giyerler. Bir de farz edelim ki, hakikaten Türk kavmi Hz. Âdem'in evlatlarından ayrılarak bir şube-i kavmiye teşkil ettiği günden beri fes giyiyor. Ecdadımız fes giyiyordu diye bugün aynı serpuşu taşımayan bir vatandaşı mecbur edecek bir kanun mevcut olabilir mi?*"

Görüleceği üzere şapka giymenin yasak olduğu bir devirde kaleme alınan bu iki makalede, şapka giyilmesi desteklenmektedir. Toplumda şapka devrimi ile ilgili tartışmalar devam ederken, Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın, bu konu ile ilgili olarak 24 Ağustos 1925'te başlattığı Kastamonu, İnebolu, Daday ve Çankırı seyahati 1 Eylülde Ankara'da sona ermiştir. Nitekim Cumhurbaşkanı'nın Ankara'ya dönüşünün hemen ertesi günü, günlerce tartışılan konu hükümetçe ele alınmış ve 2 Eylül 1925'te yayımlanan bir Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile devlet memurlarına, "*halkın kendiliğinden giymeye başladığı şapkayı giymeleri zorunluluğu*" getirilmiştir[62]. Kıyafeti düzenleyen bu kararname ile resmi görevlilerin giyimdeki çağdaşlaşmaya öncülük etmeleri düşünülmüştür[63]:

"Ordu ve donanma mensuplarıyla ilmiye (Din işleriyle uğraşanlar) sınıfına mensup olanlardan ve yargıçlar gibi kıyafetleri devletçe özel olarak belirtilmiş bulunanlardan gayri bütün devlet memurlarının dünya yüzünde uygar ulusların müşterek ve genel kıyafetlerinin aynıdır. Yani gündüz ve gecenin çeşitli durumlarına ve resmi törenlere göre giyilmek üzere çeşitli elbiseler ve şapkalardır. Binalar içinde baş açık bulunmak kaidedir. Selamlama baş işaretiyle olur. Binalar dışında selamlama şapka ile olur. Genel olarak halk, ordu, donanma ve din görevlilerine mahsus veya yargıçlar için olduğu gibi, özel kanunu ile tayin edilmiş, elbiseleri giyemez. Fakat devlet memurlarının kıyafetleri genel olarak halk tarafından aynen veya çalışmalarına uygun surette kabul olunabilir."

Din görevlilerinin kıyafetini düzenleyen kararnamede ise şu hususlar dikkati çekmektedir[64]:

"1-Türkiye Cumhuriyeti dâhilindeki ilmiye sınıfına mensup olanlar aşağıdaki makam ve vazife sahipleridir; (dini kıyafetleri ancak bunlar giyebilir)

61 Abdullah Cevdet, "Şapka-Fes", İ*çtihâd*, No:169 (1 Eylül 1924), s.s.3413-3414.

62 2 Eylül 1925'te Bakanlar Kurulu'ndan tekke ve zaviyelerin kapatılması, ilmiye sınıfı ve devlet memurlarının kılık ve kıyafetlerine ilişkin üç kararname çıkarılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz., Utkan Kocatürk, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi*, s.441; Bkz., *B.C.A*, Sayı. 2546, Dos. 14-32, Fon. 30. 18. 1. 1, Yer. 15. 61..2. 1, (20. 9.1925).

63 Adı geçen kararname için bkz.:, Turhan Olcaytu, *Dinimiz Neyi Emrediyor, Atatürk Ne Yaptı? Devrimimiz İlkelerimiz*, 8. B., Ajans Türk Basın ve Basım A.Ş., Ankara, 1998, s.66.

64 Olcaytu, *Dinimiz Neyi Emrediyor, Atatürk Ne Yaptı? Devrimimiz İlkelerimiz*, s.s.66-67.

Diyanet İşleri Başkanı, Diyanet İşleri Başkanlığı Danışma Kurulu, İl ve İlçe Merkezlerinde bulunan Müftüler, Diyanet İşleri Başkanlığı'nca atanan hatipler, vazifeli vaizler, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından atanmış olan köy hocaları. 2-Din görevlilerinin kıyafetinde alâmetifarika (simge) beyaz sarık ve siyah latadan ibarettir. Orduda görev yapan imamlar sarığın ve latanın rengi hususunda askeri icaba tabidir… Birinci maddeye göre din görevlileri dışında bulunanlar, bu kıyafeti giyemezler."

Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa, bütün bu gelişmelerden sonra halkın tepkisini saptayabilmek amacıyla Eylül sonunda İzmit, Bursa, Balıkesir, Manisa, İzmir, Konya ve Afyon'u kapsayan bir yurt gezisine daha çıkmıştır. Gittiği her yerde halkın sevinç gösterileriyle karşılanan Mustafa Kemal Paşa[65], bu gezisinde ülke sorunlarını ve yapılacak olan devrim hareketlerini halka anlatma fırsatını bulmuştur.

"*Şapka iktisası*" hakkındaki kanun teklifi, 16 Ekim'de Konya Milletvekili Refik Bey ve arkadaşlarınca Meclis Başkanlığı'na verilmiştir Teklif, ilgili komisyonlardan geçerek Genel Kurul'a gelmiş ve 25 Kasım'da görüşülmeye başlanmıştır[66]. Genel serpuşun şapka olmasında ve bu kanunun oybirliğince kabul edilmesinde Meclis birlik yapmış iken, bağımsız Bursa Milletvekili Nurettin Paşa, bu kanunun aleyhinde uzun bir konuşma yaparak kanun ve hükümet kararnamelerinin Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'na muhalif olduğunu iddiaya kalkışmış ve bu iddiası Meclis tarafından şiddetle karşılanmıştır[67].

Sert tartışmaların yaşandığı Meclis Genel Kurulu'nda, Nurettin Paşa'ya ilk eleştiri Konya Milletvekili Refik Bey'den gelmiştir. Yaptığı konuşmada milletin kabul ettiği ve bütün medeni milletlerin giydiği şapkaya karşı çıkmanın Nurettin Paşa'nın seçim bölgesi olan Bursa halkının eğilimini yansıtmayacağını dile getiren Refik Bey, Meclis'ten çıkan kanunların milletin varlığını korumak esasına dayandığını ifade etmiştir[68]. Refik Bey'den sonra sözü Zonguldak Milletvekili Tunalı Hilmi Bey ve İzmir Milletvekili Adalet Bakanı Mahmut Esat (Bozkurt) Bey almıştır. Mahmut Esat Bey konuşmasında, "*Kanunun Anayasaya aykırı olmadığını, Japonya'da mebusların kendi Meclislerinde silindir şapka giymek zorunda olduklarını*" dile getirerek "*Nurettin Paşa niçin redingot giyilmesi hakkında bir Heyet-i Vekile kararına itiraz etmiyor da şapka giyilmesini Teşkilat-ı Esasiye ve kanunlara muhalif görüyor… Bu noktayı da anlayamadığımı itiraf ederim.*" şeklinde sert tepki göstermiştir[69]. Kars Milletvekili Ağaoğlu Ahmet

65 Cumhurbaşkanı'nın Balıkesir'e gelmesinden önce Müftü Esat Efendi bir bildiri yayınlayarak, uygar giysileri kabul etmede din açısından bir sakınca bulunmadığını aşağıdaki sözle ifade etmiştir: "*Dini, dünya işlerine karıştıranlar, kendi hırslı yararlarına tapanlardır. İslamiyeti biçim ile görenler puta tapıcılardır. Bunların söylediklerini doğrulayacak ne bir ayet ne de bir hadis vardır. Kutsal dinimize bühtan edenler, sarık, fes, şapka arasında karşılaştırma yapanlardır. Hâlbuki Yunanlılardan alınan fes, hiçbir zaman din için bir simge olamaz!*" Bkz.:,Turan, *Türk Devrim Tarihi*, s.s.186-187.

66 Konya Mebusu Refik Bey ve rüfekasının 2/479 numaralı teklif-i kanunisi ve Adliye ve Dahiliye mazbataları için bkz., *TBMM Zabıt Ceridesi*, 25 Kasım 1341 (1925), C. XIX, Devre: II, TBMM Matbaası, Ankara, 1960, s.s.220-232.

67 Bursa Milletvekili Nurettin Paşa'nın takriri hakkında bkz., *TBMM Zabıt Ceridesi*, 25 Kasım 1341 (1925), C. XIX, Devre:II, s.222.

68 *TBMM Zabıt Ceridesi*, 25 Kasım 1341 (1925), C.XIX, Devre:II, Ankara, TBMM Matbaası, 1960, s.223.

69 *TBMM Zabıt Ceridesi*, 25 Kasım 1341 (1925), s.s.223-224.

Bey ise "*... Şapka meselesinin Anayasa ile ilgili olduğunu işitirken utandım. Şapkanın, gömleğin, redingotun, mendilin anayasa ile ne ilgisi vardır? Bu ne anlayıştır?*" sözleriyle, Antalya Milletvekili Rasih Bey de Peygamberin bile Şam'daki Roma Valisi tarafından kendisine hediye edilen ceketi giydiğini hatırlatarak, "*… Şapka giymekle insan Hıristiyan olmaz. Yahudiler şapka giymişlerdir diye Hıristiyan mı olmuşlardır? Hindistan Mecusileri sarık sarıyorlar diye Müslüman mı olmuşlardır?*" diyerek kıyafetin din ile bağdaştırılamayacağını ileri sürmüştür. Daha sonra Menteşe (Muğla) Milletvekili Şükrü (Kaya), "*… Bir milletin istiklâlini ve istikbalini kurtaran kıyafeti değil kanıdır. Kıyafete her şeyden evvel hâkim olacak şey hissiyattır, hissiyat-ı millîye meselesidir…*" *sözleriyle* Nurettin Paşa'yı eleştirmiştir[70].

Kütahya Milletvekili Ragıp, İzmir Milletvekili Mustafa Necati, Afyonkarahisar Milletvekili İzzet Ulvi ve Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Beylerin konuşmalarının ardından oylamaya geçilmiş ve öneri Bursa Milletvekili Nurettin Paşa ile Siverek Milletvekili İhsan Ergani Bey'in olumsuz oylarına karşılık büyük çoğunlukla kabul edilmiştir[71]:

"Türkiye Büyük Millet Meclisi azaları ile idare-i umumiye ve mahalliyeye (genel ve yerel idare) ve bilumum müessesata (kurumlara) mensup memurin ve müstahdemin Türk milletinin iktisa etmiş olduğu şapkayı giymek mecburiyetindedir. Türkiye halkının da umumi serpuşu şapka olup buna münafi bir itiyadın devamını (buna aykırı bir alışkanlığın devamını) Hükümet men eder."

25 Kasım 1925 tarih ve 671 sayılı bu kanun, kadın giyimine ilişkin bir hüküm içermemekte, erkek giyiminde de yalnızca şapkayı kapsamına almaktadır. Şapka giyilmesi hakkındaki kanunun kabul edilmesinden önce yurdun çeşitli yerlerinde bu girişime karşı tepkiler doğmuş ve yer yer ayaklanmalar baş göstermişti[72]. Fesin ve sarığın İslam'a özgü ya da Müslüman'ın giymesi gereken bir başlık sanıldığı, şapkanın da gâvur işi kabul edildiği bir ortamda yayınlanan makale ve risalelerden de güç alan karşıt gruplar[73], yapılacak değişikliği "*Hıristiyanlaşma*" olarak suçlamaktadır. Bu amaçla "*din elden gidiyor*" sloganıyla başlayan suçlamalar tepkiye dönüşmüş ve Sivas, Erzurum, Rize, Maraş, Giresun, Kayseri ve Malatya'da şapka aleyhinde birtakım olayların çıkmasına neden olmuştur[74].

14 Kasım'da Sivas'ta, şapka nedeniyle hükümete hakaretlerle dolu olan çeşitli bildiriler her tarafta dağıtılmış ve Nakşibendî şeyhlerinden Mekkeli Ahmet Hamdi ile 4 arkadaşı, halkı şapka yerine sarık sarmak için kışkırtmışlardır. Aynı

70 Nurettin Paşa'nın bu teklifine verilen sert cevaplar için bkz. *TBMM Zabıt Ceridesi*, 25 Kasım 1341 (1925), s.s.224-230; Aybars, C.II, s. 400; Akşin, *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi 1789-1980*, 4. B., İmaj Yayıncılık, Ankara, 2001, s.s.183-184.

71 671 sayılı "Şapka İktisası Hakkında Kanun"la ilgili olarak bkz.:, *Sicil-i Kavanin,* C. 2, Cihan Matbaası, İstanbul, 1926, s. 15; *TBMM Zabıt Ceridesi*, 25 Kasım 1341 (1925), s.s.231-232.

72 Paul Dumont, *Mustafa Kemal*, Çev.: Zeki Çelikkol, 2.B., Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994, s.124.

73 Şapka Kanunu'na şiddetle karşı çıkan İskilipli Atıf Hoca'nın "*Frenk Mukallitliği ve Şapka*" adlı broşürü ortamı daha da gerginleştirmiştir. Bkz. Turan, *Türk Devrim Tarihi*, s.190.

74 *B.C.A*, Dos.9022, Fon.30.10.0.0, Yer.102.667.23, (8. 5. 1928); Şapka Kanunu ile meydana gelen olaylar hakkında geniş bilgi için bkz. Aybars, *İstiklal Mahkemeleri*, C.II, s.s.406-418; Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931*), Yurt Yayınları, Ankara, 1981, s.s.151-159; Lord Kinross, *Atatürk Bir Milletin Yeniden Doğuşu,* Çev. Necdet Sander, 10. B., Altın Kitaplar, İstanbul, 1964, s.s.494-495.

zamanda kadınların yüzlerinin açtırılacağı ve Kuran'ın kaldırılacağı söylentilerini de yaymaya koyulmuşlardır. Bunun üzerine sarık saran 40-50 kişi kentte gösterilere başlamış, ancak hükümet görevlilerince tutuklanmışlardır[75].

Şapka Kanunu'nun Meclis'ten çıktığı gün, Erzurum'da, Gâvur İmam ve Hoca Osman Efendi isimli iki kişi tarafından çıkarılan olaylarda 3.000 kişilik grup, Valinin evi önünde "*Biz gâvur memur istemeyiz*" diyerek ayaklanmışlardır. Bu olay, 26 Kasım tarihli gazetelerde "*Erzurum'da bazı mutaassıpların mürteciyâne bir nümayiş teşebbüsünde bulundukları*" şeklinde manşet olmuştur. Olaya zamanında müdahale eden güvenlik güçleri, kışkırtıcılardan 27 kişiyi tutuklamış ve bu arada meydana gelen çatışmalarda ise bir jandarma subayı ağır yaralanmış ve halktan da üç kişi ölmüştür. Olay üzerine hükümet Erzurum'da bir ay süreyle sıkıyönetim ilan etmiş ve yakalananların kurulan sıkıyönetim mahkemesinde yargılanmasına başlanmıştır. Erzurum'da meydana gelen bu olaylar, basında da büyük yankı yaratmış özellikle dönemin Cumhuriyet gazetesi olaylara geniş yer vermiştir: Nitekim 26 Kasım 1925 tarihli gazete olay hakkında şu ifadeleri kullanmaktadır[76]: "*Kara kuvvetin uyumadığını gösteren bu hareket derhal bastırılmış ve mütecâsirler yakalanmıştır. Erzurum'da dünden itibaren bir ay müddetle idare-i örfiye ilan edilmiştir...*" Olayın üçüncü günü yine aynı gazete, Sıkıyönetim Mahkemesi'nin ilk hükmünü verdiğini şöyle duyurmaktadır[77]: "...114 mevkuftan 3 kişi idama, iki kişi onar seneye mahkûm edilmiştir."

22 Kasım'da Kayseri'de, Mekkeli ve Şeyh Sait gibi Nakşibendî olduğunu söyleyerek kışkırtıcılıkta bulunmak isteyen Ahmet Hamdi adında biri, herhangi bir olay çıkartamadan yakalanarak mahkemeye verilmiştir[78].

25 Kasım'da Rize'de baş gösteren olayların elebaşları ise köy imamları olmuştur. Botaniye bölgesinde İmam Şaban ile Muhtar Yakup ve arkadaşları, halkı Ulu Cami'de toplayarak şapka aleyhinde kışkırtmışlardır. Bu arada İskilipli Atıf Hoca'nın broşürünün de etkisi olmuş ve kendilerine katılan silahlı kişilerle yöredeki karakolu basıp, 6 jandarma erini tutsak almışlardır. Bundan sonra Rize'yi basacaklarını ilan eden isyancılar, Ankara'daki dindar paşaların ihtilal yapıp hükümeti ele geçirdikleri, Mustafa Kemal'in de yaralandığı haberini yayarak halk arasında panik yaratmışlardır. Ancak köylülerin kendilerinden ayrılması ile sayıları azalan isyancılar, güvenlik güçleri ile yapılan çatışmalarda ele geçirilmiş ve tutuklanmışlardır. Rize'ye giden İstiklâl Mahkemesi olaylara el koymuştur[79].

26 Kasım'da Maraş'ta gerici olaylar sabah namazında başlamış, Cami-i Kebir (Ulu Camii) müezzini Hafız Mehmet, Molla İbrahim, Muhtar Hamdi ve arkadaşları cami kapısına bir bildiri asarak, halkı şapka giyilmesine karşı ayaklanmaya çağırmışlardır. Arkasından toplanan halkla, hapishaneyi basıp tutukluları boşaltmak girişiminde bulunan isyancıların hepsi tutuklanarak Ankara'daki İstiklâl Mahkemesi'ne gönderilmişlerdir.

---

75 Olaya karışanlardan 32 kişi mahkûm olmuş ve 2 kişi de sürgünle cezalandırılmışlardır. Bkz. *TBMM Zabıt Ceridesi*, II.Devre, C.XX, 12 Aralık 1341 (1925), s.s.109-110; Goloğlu, *Devrimler ve Tepkileri*, s.s.156-157; *B.C.A*, Dos.89 B.65, Fon.30.10.0.0, Yer.101.654.15, (16. 11. 1925).

76 *Cumhuriyet*, 26 Teşrinisani 1341 (26 Kasım 1925), No. 557, s.1.

77 *Cumhuriyet*, 29 Teşrinisani 1341 (29 Kasım 1925), No. 560, s.1.

78 *B.C.A*, Dos.93-70, Fon.30.18.1.1, Yer.16.71.4(1).

79 Turan, *Türk Devrim Tarihi*, 3. Kitap, s.191, Goloğlu, *Devrimler ve Tepkileri*, s.157.

4 Aralık 1925'te Giresun'da da diğer olayların bir benzeri yaşanmıştır. Şeyh Muharrem ile Abdullah ve Hüseyin hocaların kışkırtmasıyla toplanan kalabalık, hükümet karşıtı gösterilerde bulunmuş, ancak olay kısa süre içinde bastırılmış, göstericilerden 60 kadarı tutuklanmıştır[80]. Şapka inkılâbı aleyhinde 1925-1926 yılları arasında çıkan olaylarda, İstiklal Mahkemelerinde yaklaşık 808 kişi sanık olarak yargılanmış ve 57 kişi hakkında idam kararı verilmiştir. Şapka giyilmesine tepki niteliğinde başlayan ama aslında Cumhuriyete karşı olan bu ayaklanma girişimleri, İstiklâl Mahkemesi'nin devreye sokulmasıyla kısa süre içinde bastırılmıştır[81]. Fakat görünen odur ki, çıkan bu olaylar yöre halkı tarafından benimsenmemiş ve desteklenmemiştir. Nitekim İstiklâl Mahkemesi tutanaklarında özellikle Erzurum'daki elebaşı Hacı Osman'ın, Kayseri'deki Ahmet Hamdi'nin Giresun'daki Şeyh Muharrem'in buralara yeni gelmiş kimseler olduklarının anlaşılması, bu gerçeği açık ve kesin olarak pekiştirmektedir. Halk, bu tür olayları nefretle karşılamış ve bu duygularını Ankara'ya gönderdiği telgraflarda açıkça belirtmiştir[82]. Mustafa Kemal Paşa, ülkede çıkan bu gerici olaylara Nutuk'ta oldukça geniş bir yer vererek değerlendirmiş ve tepkisini şöyle dile getirmiştir[83]:

"*Efendiler, milletimizin başında cehil, gaflet ve taassubun ve terakki ve temeddün düşmanlığının alâmeti fârikası gibi telakki olunan fesi atarak onun yerine bütün medeni âlemce serpuş olarak kullanılan şapkayı giymek ve bu suretle, Türk milletinin medeni hayat-ı içtimaîyeden, zihniyet itibariyle de hiçbir farkı olmadığını göstermek bir lâzıme idi... Fakat Nurettin Paşa'nın, millet Kürsüsü'nden galeyana getirmeye muvaffak olduğu taassup ve irticâ hisleri, nihayet birkaç yerde, yalnız birkaç mürtecinin, İstiklâl Mahkemelerinde hesap vermeleriyle söndü.*"

Böylece Ulu Önder Mustafa Kemal Paşa'nın girişimleriyle fese bir kutsallık veren, onu çıkarıp atmayı mukaddesata hakaret sayan bir zihniyet ortadan kaldırılıyor ve 28 Kasım 1925 tarihinde yürürlüğe giren Şapka kanunuyla milletlerarası kılık-kıyafet kabul edilmiş oluyordu. Bu arada 30 Kasım 1925'te "*Tekke, Zaviye ve Türbelerin Kapatılması ve Türbedarlıklar ile Bir Takım Unvanların Men ve İlgasına Dair Kanun*" Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilmiştir[84]. 3 Aralık 1934 yılında ise "*Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun*" adını taşıyan

80 *TBMM Zabıt Ceridesi*, II. Devre, C. XX. 12 Aralık 1341 (1925), s. 109-110; Goloğlu, *Devrimler ve Tepkileri*, s.s.156-157; Turan, *Türk Devrim Tarihi*, 3. Kitap, s.s.192-199; Aybars, *İstiklal Mahkemeleri 1923-1927*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1982, s.s.312-314.

81 İstiklal Mahkemeleri istatistiklerine bakıldığında Aralık 1925'te açılan 75 davada 163 sanık yargılanmış ve 3 idam cezası verilmiştir. Ocak 1926'da açılan 78 davada 582 sanığının yargılaması yapılmış ve 41 idam kararı verilmiş; Şubat 1926'da ise 63 sanığın yargılanması sonucunda suçlu görülen 13 sanık idam cezasına çarptırılmıştır. Bkz., Orhan Koloğlu, *İslâm da Başlık*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1978, s. 116; Şapka Devrimi aleyhinde faaliyette bulunan Mehmet Fahri'nin İstiklal Mahkemesi'ne verilişi için bkz., *B.C.A*, Sayı.3110, Dos.93-94, Fon.30.18.1.1, Yer.H.89.5, (31. 1. 1926).

82 Şapkayı bahane ederek dini kışkırtıcılık aracı yapıp, şeriatı ve halifeliği geri getirmek için silahlı isyan ve isyanı kışkırtma suçlarından dönem içinde 26 kişi idam edilmiştir. Şapka giymediği için idam edilen olmamıştır. Bkz.:, Ergün Aybars, *Atatürk Çağdaşlaşma ve Laik Demokrasi*, 1. B., İleri Kitabevi Yayınları, İzmir, 1994, s.180; *TBMM Zabıt Ceridesi*, 25 Kasım 1341 (1925), C. XIX, Devre: II, TBMM Matbaası, Ankara, 1960, s.s.219-220.

83 Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk 1919-1927*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 1999, s.s.895-896.

84 *TBMM Zabıt Ceridesi*, 30 Kasım 1341 (1925), C.XIX, Devre:II, Ankara, TBMM Matbaası, 1960, s.312.

2596 sayılı yasa ile bu kez din adamlarının kıyafetleri düzenlenmiştir[85]. Bu kanunla hangi din ve mezhepten olursa olsun din adamlarının yalnızca ibadet sırasında ve törenlerde özel kıyafet taşımalarına izin veriliyor, bunun dışında dinsel kıyafetlerin giyilemeyeceğini hükme bağlıyordu.

Sonuç

Türk Devrim sürecinde gerçekleştirilen yenilikler aslında birer araçtı. Siyaset, hukuk, eğitim-kültür, ekonomik ve gündelik hayatta yapılan düzenlemelerle, Türk toplumunun çağdaş uygarlıklar düzeyine yükseltilmesine çalışılmıştır. Eski köhnemiş kurumların yerini yenilerinin alması ve çağın gereklerine uygun bir hayat tarzının kurulması bu anlamda elzemdi. Ama asıl amaç Türk Devleti'nin varlığını ve bağımsızlığını korumaktı.

Çağdaş giyim ve kuşam uygar ulusların en doğal simgeleridir. Cumhuriyetin ilanından önce kılık kıyafet ve başlıkla ilgili çok çeşitli ıslahat girişimleri olmuş fakat eski ve yeninin bir arada kullanılması ve taassubun yenilikler üzerindeki gölgesi nedeniyle Türk halkı modern bir dış görünüme kavuşamamıştır. Atatürk, çağın gerisinde kalmış olan ve kendini yenileyemeyen ülkelerin ve toplumların nasıl sömürüldüklerine ve yok edildiklerine tanık olduğu için, var olmak ve yaşamak için modernleşmeyi ve kalkınmayı temel çözüm olarak görmüştür. Bu nedenle 1925 şapka ve 1934 kılık kıyafet inkılâpları ile Türk toplumu, eski kıyafetlerinden kurtularak modern bir görünüme kavuşmuştur. Şapka bir başlık olarak değil, hür fikir ve düşüncenin sembolü olarak kabul edilmiştir. Atatürk bu devrimle kafanın içindeki batıl inanışları söküp atmak istemiştir. Bununla birlikte toplumun kendini keşfetmesi ve kimliğini kaybetmemesi için de özen gösterilmiş ve ulusun tarihi ve dili temel dinamikler olarak kullanılmıştır.

Atatürk döneminde gerçekleştirilen inkılâplarla Türk ulusunun kendi kimliğini koruyarak, çağdaş uygarlığın bir parçası olması hedeflenmiştir.

85 Ayrıntılı bilgi için bkz., EK-11, *Milliyet*, 27 Teşrin-i Sâni (Kasım) 1934, Salı, No. 3162, s. 1; 3 Aralık 1934 tarih ve 2596 sayılı kanun için bkz., *TBMM Zabıt Ceridesi*, 3 Aralık 1934, C.XXV, Devre:IV, Ankara, TBMM Matbaası, 1960, s.22; Peçe, çarşaf ve peştamal yasağı hakkında tamim için bkz.:, *Cumhuriyetin 75. Yıldönümünde Polis Arşiv Belgeleriyle Gerçekler,* Emniyet Genel Müdürlüğü Dergisi, Özel Sayı, Emniyet Genel Müdürlüğü Araştırma Planlama ve Koordinasyon Dairesi Başkanlığı Yay., Ankara, 1998, s.s.91-92; Bkz.:, EK-12, *Milliyet*, 4 Kanun-u Evvel (Aralık) 1934, Salı, No.3169, s.1.

EK 1: Hale Dergisi

EK 2: Yirminci Asırda Zeka Dergisi

EK 3: Yıldız Dergisi

EK 4: Kadınlar Dünyası Dergisi

EK 5:
Falakacı Başı, Ağa Yamağı, Yeniçeri Ağası, Baş Çavuş, Tekkeli, Kuloğlu Baş Çavuşu

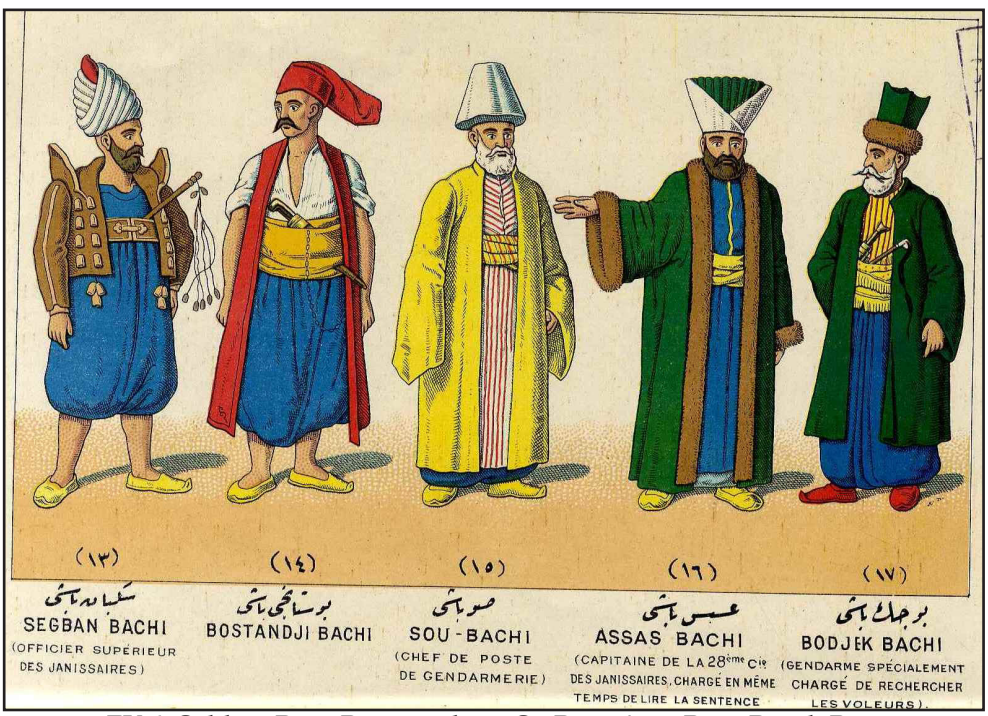

EK 6: Sekban Başı, Bostancı başı, Su Başı, Ases Başı, Böcek Başı

EK 7: Çorbacı, Oda Başı, Kethüda Bey, Orta Çavuş, Salma Çukâdarı, Zırhlı Nefer

EK 8: Tımarlı Sipahi, Lağımcı, Cebeciler Kethüdası, Topçu Başı, Humbaracı*

* Sevin, Nurettin, *On Üç Asırlık Türk Kıyafet Tarihine Bir Bakış,* Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları, İstanbul, 1973.

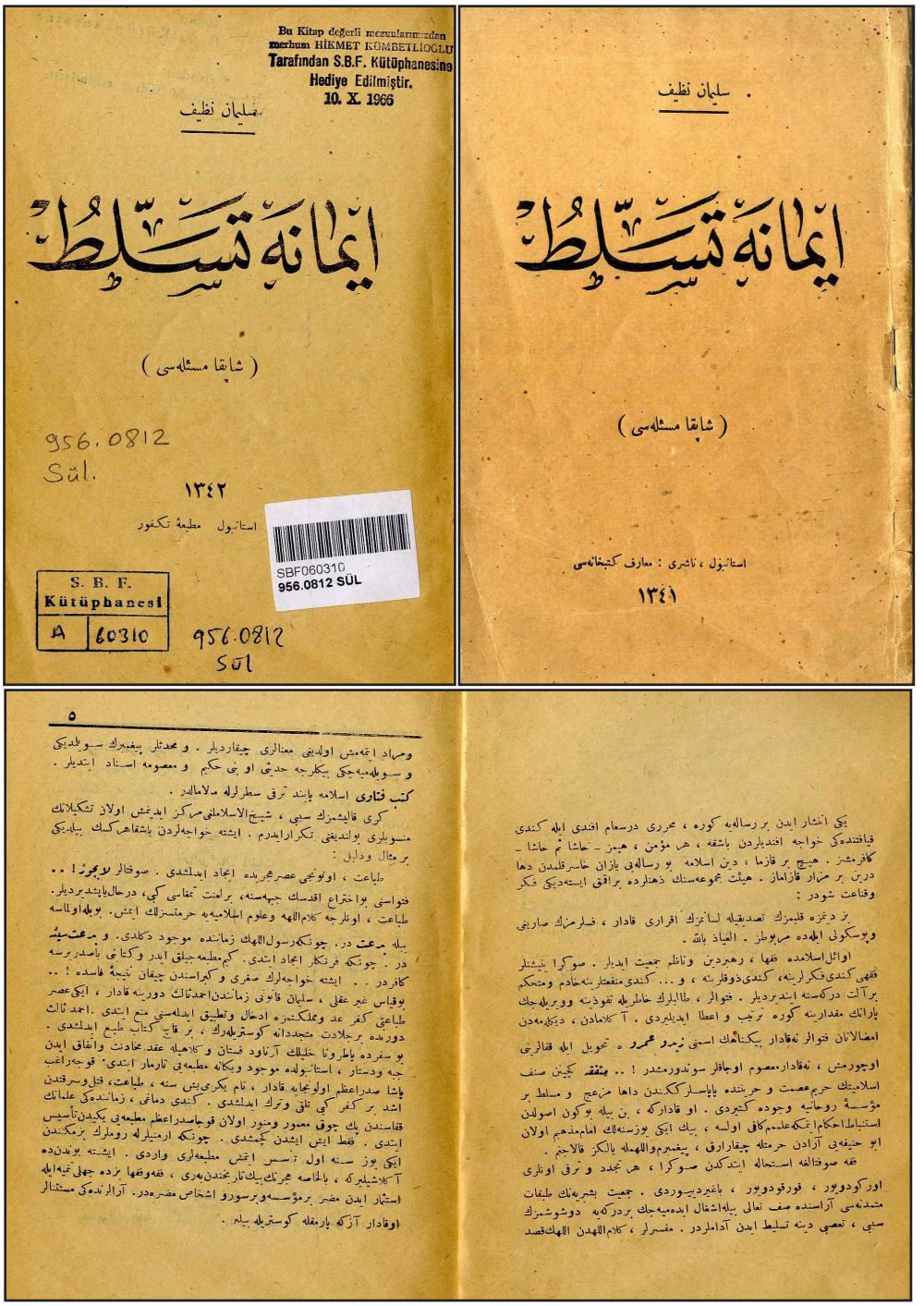

Bu Kitap değerli mezunlarımızdan merhum HİKMET KÖMBETLİOĞLU Tarafından S.B.F. Kütüphanesine Hediye Edilmiştir. 10. X. 1966

سلیمان نظیف

ایمانه تسلط

(شاپقا مسئله‌سی)

956.0812 Sül.

۱۳٤۲

استانبول مطبعهٔ تکفور

SBF060310 956.0812 SÜL

S. B. F. Kütüphanesi A 60310

956.0812 Sül

سلیمان نظیف

ایمانه تسلط

(شاپقا مسئله‌سی)

استانبول ، ناشری : معارف کتبخانه‌سی

۱۳٤۱

٥

ومراد ایتمه‌مش اولدیغی معنالری چیقاردیلر . و محمدلر پیغمبرك سوبلدیکی و سویله‌مه‌جکی بیکلرجه حدیثی او بی حکیم و معصومه اسناد ایتدیلر .

کتب فتاوی اسلامه باینه ترقی سطرلرله ملامالدر .

کری قالیشمرك سببی ، شیخ‌الاسلامنی مرکز ایدیغش اولان تشکیلاتك منسوبلری بولندیغی تکرارایدرم . ایشته خواجه‌لردن یاشقاهر کسك بیلدیکی برمثال ودلیل :

طباعت ، اونونجی عصرمجریده ایجاد ایدلمشدی . صوفتالر **ردیجه!** .. فتواسی بو اختراع اقدسك جهه‌سنه، براهنت تمامی کبی، درحال‌یاپشدیردیلر. طباعت ، اونلرجه کلام‌الله وعلوم اسلامیه‌یه حرمتسزلك ایتمش. بویله‌اولماسه بیله **مرحمت** در. چونکه‌رسول‌الله‌ك زمانده موجود دکلدی. و **مرحمت‌سیز** در . چونکه فرنکار ایجاد ایتدی. کیم‌مطبعه‌جیلق ایدر وکتابی باصدیرسه کافردر . . ایشته خواجه‌لرك صغری و کبراسندن چیقان نتیجهٔ فاسده ! .. بوقیاس غیر عقلی ، سلیمان قانونی زمانندن‌احمدثالث دورینه قادار ، ایکی‌عصر طباعتی کفر عد وممالکتمزه ادخال وتطبیق ایدلمسنی منع ایتدی .احمد ثالث دوردنده برجلادت متجددانه کوستریلدرك ، بر قاچ کتاب طبع ایدلمشدی . بو سفرده یاملرونا خلیلك آرناود فستان و کلاهیله عقد محادنت واتفاق ایدن جیه ودستار ، استانبولده موجود ویکانه مطبعه‌یی تارمار ایتدی. قوجه‌راغب پاشا صدراعظم اولونجایه قادار ، تام یکرمی‌بش سنه ، طباعت، قتل‌وسرقتدن اشد بر کفر کبی تلقی وترك ایدلمشدی . کندی دماغی ، زمانده‌کی علمانك فقاسندن یك جوق معمور ومنور اولان قوجاصدراعظم مطبعه‌یی یکیدن‌تأسیس ایتدی . فقط ایش ایشدن کچمشدی . چونکه ارمنیلرله رومللرك یزمکندن ایکی یوز سنه اول تأسس ایتمش مطبعه‌لری واردی . ایشته بوندن‌ده آکلاشیلیرکه ، بالخاصه حرمتك بیك‌تارمخندن‌بری ، فقه‌وفقها یزده جهلی غیه‌ایله استثمار ایدن مضر برمؤسسه‌وبرسورو اشخاص مضره‌در. آرالرنده‌کی مستثنالر اوقادار آزکه بارمغله کوستریله بیلر .

یکی انتشار ایدن بر رساله‌یه کوره ، محرری درسعام افندی ایله کندی قیاقنده‌کی خواجه افندیلردن یاشقه ، هر مؤمن ، همیز ـ حاشا ثم حاشا ـ کافرمشز . هیچ بر قازما ، دین اسلامه بو رساله‌یی یازان خاسر قلمدن دها درین بر مرار قازاماز . هیئت مجموعه‌سنك ذهنلرده براقق ایسته‌دیکی فکر وقناعت شودر :

بز دیغزه قلبمزك تصدیقیله لسانمزك اقراری قادار ، فیلرمزك صاریلمی وپوسکولی ایله‌ده مربوطاز . العیاذ بالله .

اوائل‌اسلامده فقها ، رهبردین وناظم جمعیت ایدیلر . صوکرا بتیشنلر فقهی کندی‌فکرلرینه، کندی‌ذوقلرینه ، و ... کندی‌منفعتلرینه‌خادم ومتحکم برآلت درکه‌سنه ایندیردیلر . فتوالر ، طالبلرك خاطریله تقویذینه وویریله‌جك پارانك مقدارینه کوره ترتیب و اعطا ایدیلیردی . آکلامادن ، دیکله‌مه‌دن امضالانان فتوالر نه‌قادار بیکناهك اسمنی **زید و عمرو** ه تحویل ایله قفالرینی اوچورمش ، نه‌قادار معصوم اوجاقلر سوندورمشدر ! .. **متفقه** کچین صنف اسلامیتك حریم عصمت و حریتنده باپاسلر ککندن داها مزعج و مسلط بر مؤسسهٔ روحانیه وجوده کتیردی . او قادارکه ، بن بیله بوکون اصولدن استنباط احکام ایتمکه علمم کافی اولسه ، بیك ایکی یوزسنه‌لك امام‌مذهبم اولان ابو حنیفه‌یی آرادن حرمتله چیقارارق ، پیغمبرم‌والله‌یالکز قالاجغم .

فقه صوفتالغه استحاله ایتدکدن صوکرا ، هر تجدد و ترقی اونلری اورکودویور ، قورقودویور ، باغیردیوردی . جمعیت بشریه‌نك طبقات متمدنه‌سی آراسنده صف نعالی بیله‌اشغال ایده‌میه‌جك بردرکه‌یه دوشوشمزك سببی ، تعصبی دینه تسلط ایدن آدملردر . مفسرلر ، کلام‌الله‌دن الهك‌قصد

EK 9: İmana Tasallut (Şapka Meselesi)*

* Süleyman Nazif, *İmana Tasallut: Şapka Meselesi, Matbaa-i Tefekkür*, İstanbul, 1342 (1926).

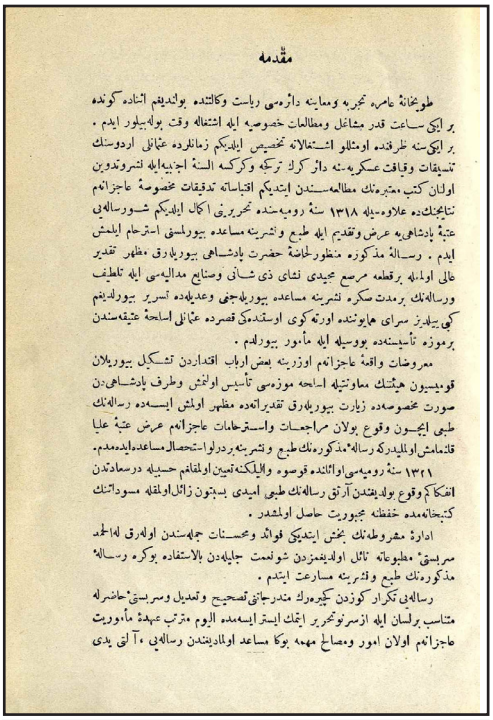

مقدمه

طوبخانهٔ عامره تجربه ومعاینه دائره‌سی ریاست وکالتنده بولندیغم اثناده کونده بر ایکی ساعت قدر مشاغل ومطالعات خصوصیه ایله اشتغاله وقت بوله‌بیلور ایدم . بر ایکی سنه ظرفنده اومثللو اشتغالاته تخصیص ایلدیکم زمانلرده عثمانلی اردوسنك تنسیقات وقیافت عسکریه‌سنه دائر کرك ترکجه وکرکسه السنهٔ اجنبیه‌ایله نشروتدوین اولنان کتب معتبره‌نك مطالعه‌سندن ایتدیکم اقتباساته تدقیقات مخصوصهٔ عاجزانهم نتایجنك‌ده علاوه‌سیله ۱۳۱۸ سنهٔ رومیه‌سنده تحریرینی اکمال ایلدیکم شورساله‌یی عتبهٔ پادشاهی‌یه عرض وتقدیم ایله طبع ونشرینه مساعده بیورلمسنی استرحام ایلمش ایدم . رسالهٔ مذکوره منظورلحاضهٔ حضرت پادشاهی بیوریلدرق مظهر تقدیر عالی اولمله برقطعه مرصع مجیدی نشای ذی شانی وصنایع مدالیه‌سی ایله تلطیف ورساله‌نك برمدت صکره نشرینه مساعده بیوریله‌جغی وعدیله‌ده تسریر بیورلدیغم کبی ییلدیز سرای همایونده اورته کوی اوستنده‌کی قصرده عثمانلی اسلحهٔ عتیقه‌سندن برموزه تأسیسنه‌ده بووسیله ایله مأمور بیورلدم .

معروضات واقعهٔ عاجزانهم اوزرینه بعض ارباب اقتداردن تشکیل بیوریلان قومیسیون هیئتك معاونتیله اسلحه موزه‌سی تأسیس اولنمش وطرف پادشاهی‌دن صورت مخصوصه‌ده زیارت بیوریله‌رق تقدیراته‌ده مظهر اولمش ایسه‌ده رساله‌نك طبعی ایچون وقوع بولان مراجعات واسترحامات عاجزانهم عرض عتبهٔ علیا قلنمامش اولمیدرکه رسالهٔ مذکوره‌نك طبع ونشرینه بردرلو استحصال مساعده‌ایده‌مدم.

۱۳۲۱ سنهٔ رومیه‌سی اوائلنده قوصوه والیلکنه تعیین اولنمغم حسبیله درسعادتدن انفکاکم وقوع بولدیغندن آرتق رساله‌نك طبعی امیدی بسبتون زائل اولمقله مسوداتنك کتبخانه‌مده حفظنه مجبوریت حاصل اولمشدر .

ادارهٔ مشروطه‌نك بخش ایتدیکی فوائد ومحسنات جمله‌سندن اوله‌رق له‌الحمد سربستیٔ مطبوعاته نائل اولدیغمزدن شونعمت جلیله‌دن بالاستفاده بوکره رسالهٔ مذکوره‌نك طبع ونشرینه مسارعت ایتدم .

رساله‌یی تکرار کوزدن کچیره‌رك مندرجاتنی تصحیح وتعدیل وسربستیٔ حاضرله متناسب برلسان ایله ازسرنوتحریر ایتمك ایستر ایسه‌مده الیوم مترتب عهدهٔ مأموریت عاجزانهم اولان امور ومصالح مهمه بوکا مساعد اولمادیغندن رساله‌یی ، آلتی یدی

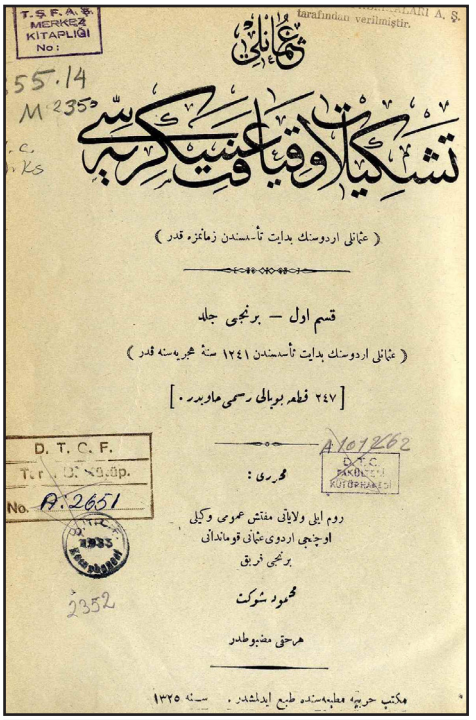

T.Ş.F.A.Ş. MERKEZ KİTAPLIĞI No:
55.14 M 2353
D. T. C. F. No. A. 2651
A 101262
D.T.C. FAKÜLTESİ KÜTÜPHANESİ
2352

عثمانلی

تشکیلات وقیافت عسکریه‌سی

(عثمانلی اردوسنك بدایت تأسیسندن زمانمزه قدر)

قسم اول — برنجی جلد

(عثمانلی اردوسنك بدایت تأسیسندن ۱۲۴۱ سنهٔ هجریه‌سنه قدر)

[۲۴۷ قطعه بویالی رسمی حاویدر .]

محرری :

روم ایلی ولایاتی مفتش عمومی وکیلی
اوچنجی اردوی عثمانی قوماندانی
برنجی فریق
محمود شوکت

هرحقی مضبوطدر

مکتب حربیه مطبعه‌سنده طبع ایدلمشدر . سنه ۱۳۲۵

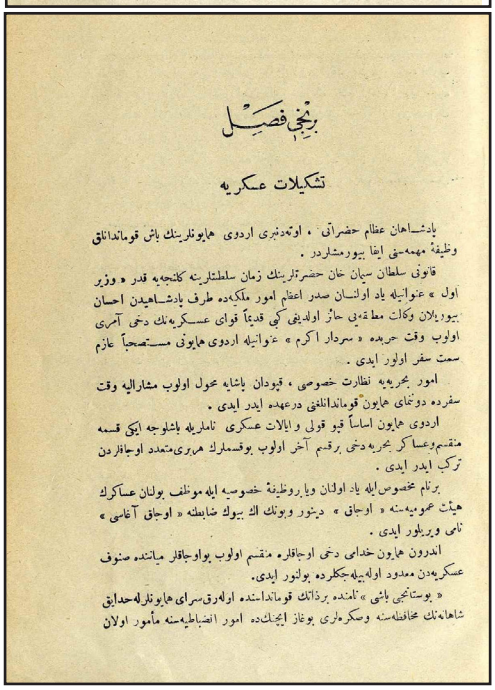

برنجی فصل

تشکیلات عسکریه

پادشاهان عظام حضراتی ، اوته‌دنبری اردوی همایونلرینك باش قوماندانلق وظیفهٔ مهمه‌سنی ایفا بیورمشلردر .

قانونی سلطان سلیمان خان حضرتلرینك زمان سلطنتلرینه کلنجه‌یه قدر « وزیر اول » عنوانیله یاد اولنان صدر اعظم امور ملکیه‌ده طرف پادشاهیدن احسان بیوریلان وکالت مطلقه‌یی حائز اولدیغی کبی قدیماً قوای عسکریه‌نك دخی آمری اولوب وقت حربده « سردار اکرم » عنوانیله اردوی همایونی مستصحباً عازم سمت سفر اولور ایدی .

امور بحریه‌یه نظارت خصوصی ، قپودان پاشایه محول اولوب مشارالیه وقت سفرده دونمای همایون قوماندانلغنی درعهده ایدر ایدی .

اردوی همایون اساساً قپو قولی وایالات عسکری نامریله باشلوجه ایکی قسمه منقسم وعساکر بحریه دخی برقسم آخر اولوب بوقسملرك هربری متعدد اوجاقلردن ترکب ایدر ایدی .

برنام مخصوص ایله یاد اولنان ویا بروظیفهٔ خصوصیه ایله موظف بولنان عساکرك هیئت عمومیه‌سنه « اوجاق » دینور وبونك اك بیوك ضابطنه « اوجاق آغاسی » نامی ویریلور ایدی .

اندرون همایون خدامی دخی اوجاقلره منقسم اولوب بواوجاقلر میاننده صنوف عسکریه‌دن معدود اوله‌بیله‌جکلرده بولنور ایدی.

« بوستانجی باشی » نامنده برذاتك قوماندانسنده اوله‌رق سرای همایونلرله حدایق شاهانه‌نك محافظه‌سنه وصکره‌لری بوغاز ایچنك‌ده امور انضباطیه‌سنه مأمور اولان

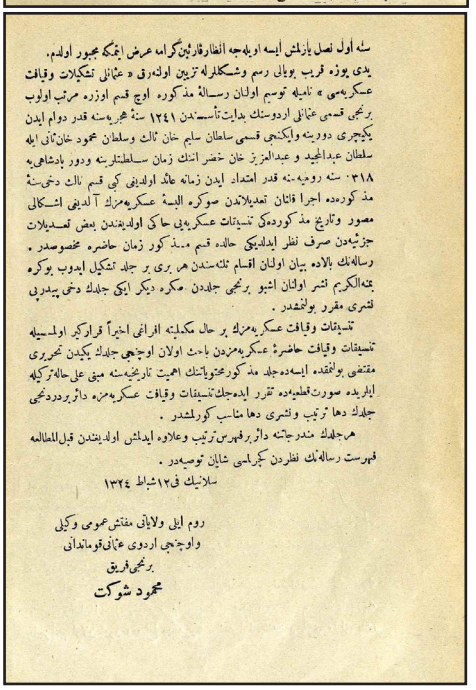

سنه اول نصل یازلمش ایسه اویله‌جه انظار قارئین کرامه عرض ایتمکه مجبور اولدم.

یدی یوزه قریب بویالی رسم وشکللرله تزیین اولنه‌رق « عثمانلی تشکیلات وقیافت عسکریه‌سی » نامیله توسیم اولنان رسالهٔ مذکوره اوچ قسم اوزره مرتب اولوب برنجی قسمی عثمانلی اردوسنك بدایت تأسیسندن ۱۲۴۱ سنهٔ هجریه‌سنه قدر دوام ایدن یکیچری دورینه وایکنجی قسمی سلطان سلیم خان ثالث وسلطان محمود خان ثانی ایله سلطان عبدالمجید و عبدالعزیز خان خضر اننك زمان سلطنتلرینه ودور پادشاهی‌یه ۱۳۱۸ سنه رومیه‌سنه قدر امتداد ایدن زمانه عائد اولدیغی کبی قسم ثالث دخی سنهٔ مذکوره‌ده اجرا قلنان تعدیلاتدن صوکره البسهٔ عسکریه‌مزك آلدیغی اشکالی مصور وتاریخ مذکورده‌کی تنسیقات عسکریه‌یی حاکی اولدیغندن بعض تعدیلات جزئیه‌دن صرف نظر ایدلدیکی حالده قسم مذکور زمان حاضره مخصوصدر .

رساله‌نك بالاده بیان اولنان اقسام ثلثه‌سندن هر بری بر جلد تشکیل ایدوب بوکره بمنه‌الکریم نشر اولنان اشبو برنجی جلددن صکره دیکر ایکی جلدك دخی پیدرپی نشری مقرر بولنمشدر .

تنسیقات وقیافت عسکریه‌مزك بر حال مکملیته افراغی اخیراً قرارکیر اولمسیله تنسیقات وقیافت حاضرهٔ عسکریه‌مزدن باحث اولان اوچنجی جلدك یکیدن تحریری مقتضی بولنمقده ایسه‌ده جلد مذکور محتویاتنك اهمیت تاریخیه‌سنه مبنی علی حاله ترکیله ایلریده صورت قطعیه‌ده تقرر ایده‌جك تنسیقات وقیافت عسکریه‌مزه دائر بردردنجی جلدك دها ترتیب ونشری دها مناسب کورلمشدر .

هرجلدك مندرجاتنه دائر برفهرس ترتیب وعلاوه ایدلمش اولدیغندن قبل المطالعه فهرست رساله‌نك نظردن کچرلمسی شایان توصیه‌در .

سلانیك فی ۱۲ شباط ۱۳۲۴

روم ایلی ولایاتی مفتش عمومی وکیلی
واوچنجی اردوی عثمانی قوماندانی
برنجی فریق
محمود شوکت

EK 10: Osmanlı Teşkilat ve Kıyafet-i Askeriyesi*

* Mahmut Şevket, *Osmanlı Teşkilat ve Kıyafet-i Askeriyesi*, Mekteb-i Harbiye Matbaası, İstanbul, 1325 (1909).

Dış memleketlere gönderilecek Yumurtalar bugünden itibaren kontrol heyeti tarafından muayene edilecek.

Milliyet

Sahip ve Başmuharriri : Siirt Meb'usu MAHMUT

Hududu geçmek istiyen Arnavutlarla Yunan hudut muhafızları arasında müsademe olduğu bildirilmektedir.

FIATI 5 KURUŞTUR. 9 uncu sene No. 3162 SALI 27 T. SANI 1934 Tel: { Müdür : 24318. Yazı işleri müdürü : 24318. İdare ve Matbaa: 24318.

Öz türkçe yazı örnekleri

Sağlık, kutluluk

Sağlığın bulunmadığı yerde kutluluk barınmaz!

Tut ki Karun kadar zenginsin: küpler dolusu altımın, saray büyüklüğünde evin var; tavlanda soy soy atların kişner, yaylanda boy boy davarların otlar; diyelim ki giydiğin gömlek bürümücükten örülmüş, yattığın döşek ipekten işlenmiştir.

Boğazından aşağı sine sine tek bir lokma geçemiyecek olduktan sonra o altınlar neye yarar?

Kötürüm gibi bir odaya çekilecek olduktan sonra o sarayı ne yapacaksın?

Üstüne binip koşturamayacağın atların tavlanda oynamasından, yü nümü dokutup arkana giyemeyeceğin davarların yaylanda otlamasından sana ne?

Gövdeni ateş gibi yakan bürümücük gömleğin çul hırkadan, sırtına tiken gibi batan ipek döşeğin kuru tahtadan ne ayırdı var?

Şimdi sen diyeceksin ki her yolun ucu bir bitişne, her varlığın sonu bir ölüme çıkacak olduktan sonra sağlık kaygusiyle neden gönlümü üzeyim? Bu yol ne de olsa bir gün bitecek, bu ölüm ne de yapsak bir gün gelecek değil mi?

Ancak ben de dönüp sana derim ki yol bitecek diye yolculuktan, ölüm gelecek diye yaşamaktan vaz mı geçmeliyiz? Dürümün değerini unutup kendimizi, gözü kapalı, ölümün kucağına atmak doğru olurmu?

Büyük savaş sonumun çocukları kutluluğu sağlıkta değil, zenginlikte bulurlar. Yeryüzünde yalnız paraya inanan, yalnız para için yaşayan bu çocuklara göre sağlık, dinçlik, ululuk, kutluluk hep paradadır. Onlar bu çarpık görüşe, bu çapraşık düşünüşe saplandıkları içindir ki sağlıklarını bir çocuk savruklığıyle yiyip bitiriyorlar ve gençliğin borçlarını akmanlığa ödetiyorlar...

Ancak kimin kime ne demeğe yüzü var ki? Biz de o çağda öyle değil miydik ? Acun kuruldu kurulalı hep bu gidiş, hep bu düzen: Gençlik yaptığımı bilmiyor, akmanlık bildiğini yapamıyor... Gençlikte gemsizlik, akmanlıkta emsizlik...

Bilmeliyiz ki yıldırım çarpan kof bir ağaç gövdesi ne işe eliz bir çift bacak üstünde duran dermansız bir adam gövdesi de odur. Kuru bir boydan, boş bir gösterişten ne çıkar? Beceriksiz binicyi üstünden silkip düşüren soy at gibi bu toprak ta güçsüz gövdeleri ergeç fırlatıp savurur.

Öyle sağlam ol, öyle gürbüz yürü ki; bastığın yer titresin!

İsmail Müştak MAYAKON

Soyadı için Güzel örnekler

ANKARA, 26. A.A. — Türk Dil araştırma kurumunun " soyadları " hakkında hıdılığı "a„ harfindeki isimlerin ikinci listesi şudur:

Alabay, Alak, Alakuş, Alakuş Tekin, Alan Bay, Alanhuyu, Alanta, Alaşa, Alaş, Alaşa Han, Alaştaş, Alp Ayça Alp Ertonga, Alp Gavşy, Alp Han, Alp Sağcı, Alp Tekin, Alp Yürük, Alaş, Altaş, Altanay -a-, Altan Han, Amonak, Analay Atala, Anbuzuk, Andarizmen, Angay, Angış Han, Angın, Anaçuz, Anak, Apak Bilgün a-, Apak Han, Alay, Aphan, Alco, Alafsekin, Algu, Almak, Alma Han, Almcak, Alka, Alka Evli, Alasau, Alb, Alangu, Alp Argun, Arlan, Aktay, Altın Arg Aka, Altınay -a-, Altın Saba -a-, Altınş Kara, Altıya, Altıabuşa, Ultum -ka-, Altın Bal Altınbiç -a-, Altınhan, Altın Kara, Altuntaş, Altun Tarim, Altyu, Amagur, Aşa Tarkan, Apahan, Arabaşı, Aristmüç, Arda, Arga -ka-, Argana -ka-, Argın, Argun Doğan, Argış, Argum, Argun ağa, Argun Han, Argunşah, Arabasun, Arih Beğa.

Not: yanlarında -ka- yazılı adlar kadın adıdır.

Mecliste Büyük Bir Gün

Sınıf farkını gösteren ünvanlar yıkıldı

Lâkap ve ünvanların kaldırılmasına dair kanun dün Meclisten çıktı. Müşüre Mareşal, Paşaya General denilecektir. Ağa, Hacı, Hoca, Ef. Bey, Hanım yok

Adın önüne gelmek şartiyle er kişiye "Bay„ kadına da "Bayan„ denecek

"İnönünün çıplak dağlarında bin bir güçlük içerisinde bu değişmenin, bu büyük ulusun temel taşını atan Çankayanın yalçın kayaları üstünde taş gibi, demir gibi örsle bir millet döğen ATATÜRK'e sonsuz saygılar...„

ANKARA, 26 (A.A.) — Başkan Kâzım Özalpın reisliğinde toplanan Büyük Millet Meclisi bugün büyük günlerinden birini daha yaşadı. Toplantıya başlanır kadınsanın sin alan Dahiliye Bakanı Şükrü Kaya hükümetinin büyük inkılâbımızın yeniden bir daşerede olarak lâkap ve ünvanların kaldırılması için teklif ettiği kanun lâ yihasının müzakeresini şu sözlerle izetmiştir:

Şükrü Kaya Beyin sözleri

"Arkadaşlar, eski devirlerden kalma bugün demokrasi esasına uymayan bazı lâkaplar, ünvanlar, rütbeler, nişanlar madalyalar var. Bunların bir an evvel resmi dergelerden ve kanun kayşanda kaldırılması inkılâbımıza uygun bir hareket olacaktır. Hükümetiniz böyle bir kanun hazırladı. Yüksek huzurunuza takdim ediyor. Ricamız bunun takdimen, tercihan bugünkü rezzamıyle alınmasıdır..,

Ne mutlu

Meclis heyeti umumiyesinin tasvibi ile kanun rezzamıyle almarak müzakeresine başlanmış ve bu vesile ile söz alan Besim Atalay (Aksaray) :

— Ne mutlu size ki çiftçi arasından fışkıran koskoca ulusun yasaları ne dikdinin. Ne mutlu size ki dördüncü bir budunun temel taşlarını attınız. Kurların gürendiği yennelerl, onarları topladınız. Tatlıncı Gene kurlarını görmediği değişmeleri çek kasa günler içinde iş haline getirdinize diye söyledi. Nutkunu:

"İnönünün çıplak dağlarında bin bir güçlük içerisinde bu değişmenin, bu büyük ulusun temel taşını atan Çankayanın yalçın kayaları üstünde taş gibi, demir gibi örsle bir millet döğen Atatürk'e benden sonsuz saygılar..,

Diyerek bütünüyle ülen nürülen kanuni teklifi kutlulamıştır.

Sınıf farkı yok

Kanunun heyeti umumiyesi üzerinde bu müzakereden sonra madde - lere geçilmiş ve teklif edilen kanuna ağa kelimesinin dahil olup olmadığı hakkında sorulan suale Dahiliye encümen mahalle muhavrisi Şükrü Bey, kanunun gösterdiği manayı ve maksadı demokrasiyi kendine maletmiş olan Türk milletinin herhangi bir sınıf farkını gösteren ünvanları tamamen yıkmasıdır. Binaenaleyh ağa da köylüler arasında aççak bir sınfı ifade eden bir ünvan olması dolayısile bunun kaldırılmasına hükümetle beraber encümen de muvafakat ediyor demiştir.

Kadın erkek bazı isimlerin İsmet, İnönü, Hikmet gibi müşterek olduğunu bunların nasıl ayırt edileceğini soran Tekirdağı mebusu Celâl Nuri Beye cevap olarak Dahiliye Bakanı Şükrü Kaya bunu daiz sorulmuş olan suallerı daha iyi cevap vermiş olmak için kanunun sahabı mucibesini okuyacağını söylemiştir.

İnkılâbın özeli...

Kanunun sahabı mucibesinde şöyle denilmekte idi:

Türk inkılâbının en açık (özeli) vasfı demokratik olmasındadır. Demokrasinin temeli ulusal üyeler arasında ne kanunda, ne teşrifatta, ne de muamelede hiç bir fark olmamasıdır. Türk tarihinin ilk çağlarında milletin fertleri arasında hiç bir fark yokta.

Göze görünen merki ve makam farkları herkesin uhdesine verilen vazifelerden ibaretti ki bu vazifelerin mah telif dereceleri arasında ehemmiyet itibarile fark olsa da vazifenin şerefi ve vazifeyi görenin haysiyeti noktasından hiç bir fark yoktu. O devirde ulus adamları yalnız atlarıyle anılır. atlarının başına hiç bir sıfat ve paye eklenmedi. İftihar olunan yegâne sıfat Türk ulusundan olmaktı. Bunun en parlak misali Atilânın Romalılara verdiği sade fakat büyük cevaptır.

Orta çağda

Orta çağda, devlet rejimleri değişti, bununla beraber halkçılık mefhumu da eski safiyine ve temizliğine kavşıtetti. İnsanlar arasında esasen kökü dinden, kökü birleşdirden, kökü tapşıdan, tasalat kurlarından alan farklar hâsıl oldu. Bu suretle müntaz sınıflar meydana çıktı. Her bir sınıf kendine ve nesline ülâbi, hayali sıfatlar ve lâkaplar izafesine başladı.

Türkler kurunu vüstaî cemiyetlerle temasları arasında bu tesirlerden kurtulamadı. O da sınıfların ayrılarak millet içerisinde bir büyürsiyi vücuda getirdi ve kendisine halkın üstünlüğünü gösterem fürsüli bir takım lâkaplar ve payeler tanıfe etti. Ve bu lâkap ve payeleri alınması bir hak gibi taşıdı ve bunları halkı ve halkı esmek için mütemadiyen kullandı.

Yaka bugün Türk milâbib ve cumhuriyeti kanun önünde herkesi müsavi yapmıştır. Bugün hiç bir fordin lâkabına ve payesine ürünmek ve uğraşmak hiç kimseden fazla ve üstün halkı yoktur, yoksa da eski devlerlerin arkadaşı bu lâkaplar ve tahirler yıkılmasında ulusal üyeler arasında eski sınıf ve tefevvuk hatıralarını uyandırmakta, milletin demokratik sıfatlarını inciltmektedir. Bundan

(Devamı 5 inci sahifede)

Mecliste söz söyleyenler Bay Hasan Fehmi, İç işler bakanı Bay Şükrü Kaya ve Bay Besim Atalay

ANKARA, 26 (Telefonla) — Hükûmet, ruhanî şahısların ruhanî kisvelerini mabetlerden maada yerlerde giymemeleri hakkında bugün meclise bir kanun lâyihası vermiştir. Lâyiha perşembe günü mecliste görüşülecektir.

Nansi'deki Tedrisat Birliği Konferansında

Suat Beyin çok mühim bir nutku

Türkiyenin dış siyasasi esas itibariyle realisttir, barış severdir

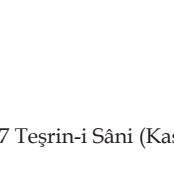

Suat Bey

NANSI, 26 (A. A.) — Tedrisat birliği tarafından verilen konferansa başkanlık eden Türkiye Büyük Elçisi Suat Bey, Kemal "Atatürk" ün Türk milletinin yardımı ile, İçtidamsızlı derecede geniş bir sosyal inkılap yapmış, bütün bir milletin ruhunu, zihniyetini, ahlak ve âdatının

(Devamı 5 inci sahifede)

M. Flandin *Tevfik Rüştü Bey* *M. Laval*

Tevfik Rüştü B. ve Mösyö Titulesko Parise gittiler

Orada muhtelif siyasî meseleler etrafın da M. Laval ve Flandin ile konuşacaklar

Bu meyanda Cenubu Şarkî avrupasının ve Macaristanın Milletler cemiyetine verdiği muhtıra hakkında da konuşmaları ihtimal dahilindedir

CENEVRE, 26 (A. A) — Uluslar Cemiyeti, fevkalâde sınırlıbasine iştirak etmiş olan murahhadaran bir çoğu Cenevre'den ayrılmışlardır. M. Benes Prağa dönmüştür. M. Titulesco ile Tevfik Rüştü Bey Parise gitmişlerdir. Orada M. Flandin ve M. Laval ile merkezi ve cenubu şarki Avrupaya müttaallik mesellerle Mersilya cimayeti mümasebetile Macaristanın yapmış olduğu müracaat hakkında görüşmeleri ihtimal dahilindedir. Murahhadaran hepsi de kömsenevvelde Sarre meselesi ile uğraşmak olan Uluslar Cemiyeti toplantısı için Cenevreye gelecekledir.

Uluslar Cemiyeti konsey toplantısında Macaristanın Mersilya cimayetine ait müracaatının âcilen yapılması talebinin kabulü yahut bu müracaatlerin 21 kânunsanı 1935 e bırakılmasına karar verecektir.

Yugoslavya Hariciye Bakanı M. Yevtiç, bunlardan dair olan haberleri tekzip ederek "bir Fransız - Rus anlaşması vardır, fakat ittifak yoktur, demekte ve Paris - Moskova hükümetlerinin emniyetini korumanı meselesinde bir düşüncede

(Devamı 5 inci sahifede)

Elektrik Tesisatçılığı

Nafıa şirketler başmüfettişliğinde imtihan yapılıyor

Diplomanı olanlar evlerde tesisat yapamıyacaklar

Elektrik tesisatçılığına kendilerine ait olmak edebi bazı kimseler vardır ki bunlar kizmma olan fenni bilgiye sahip olmadıklarından bu işi layıkı ile yapamamaktadırlar. Bu tahlil bilgisiz kimselerin yaptığı tesisat bir işe yaramadığı

İbrahim Bey

gibi bunun bulunduğu binada elektrik temasa yapmak gibi tehlikeler doğurmaktadır. Bu sebeple Nafıa Şirketler baş müfettişliği elektrik tesisatçılığı yapan kimseler için bir imtihan açmış ve imtihanda muvaffak olanlara ehliyetnume vermeye başlamıştır. Başmüfettiş İbrahim Bey dün bu mesele hakkında sorduğumuz suale cevap olarak şu izahatı vermiştir:

— Elektrik tesisatçılığına bu zamana

(Devamı 5 inci sahifede)

Siyasî mültecilik

Yugoslavya tarafından Milletler Cemiyeti Umumi Kâtipliğine verilen şikayet noktasına cevabımızı dünkü posta ile gelen gazetelerde okuduk. Önce telgraf ajanslarının bir hülâsasını bildirdiği bu notanın metnini okuduktan sonra Yugoslavya ile Macaristan arasında teheriiz eziz ihtilâfın şümul ve ehemmiyeti daha iyi anlaşılmaktadır. Nota vekarlı bir dil ile yazılmıştır. Ancak ithamlar çok ağırdır. Bir yerinde; "yapılan tetkikler, bazı Macar memurlarının mesuliyetini şüphe olarak göstermektedir„ demiyor.

Yugoslav hükûmetinin, bu ithamları, gene umumi kâtipliğe verdiği ikinci bir nota ile tevzik ettiği bildirilmektedir. Hayli uzun olan bu ikinci nota henüz neşredilmemiştir ve gelecek ikincikinin içinde toplanacak olan konsey içtimaında meselenin müzakeresine başlanıncaya kadar da neşredilmiyecek anlaşılmaktadır.

Yugoslavya tarafından yapılan bu ithamların Budapeştede derin akisler bırakıp bildiriliyor. Macar Hariciye Nazırı M. Eckhart Yugoslav notasını "beynelmilel teror" tabirile tavsif etmiştir. Ancak gerek Macar hükûmeti ve gerek Macar gazeteleri, davanın en kısa bir zamanda Milletler Cemiyeti tarafından tetkik edilmesini talep etmektedirler. Binaenaleyh her iki devletin de yekdiğeri hakkında kullandıkları sözler ağır olmakla beraber, Kral Aleksandr'ın feci katli ile alâkadar vazıyetin tenevvür ettiği alâkadarlar tarafından istenilmektedir. Mesele Milletler Cemiyetine intikal ettikten sonra artık bu yüzden dünya sulhü için bir tehlike olmadığı söylenebilir. Dünya efkârı umumiyesinin Milletler Cemiyetinden beklediği şey, meselere ciddiyetle müdaneşip bu hemmiyet altındaki tetkikadı derinleştirmesinden ibarettir.

Hiç değilse meselenin Milletler Cemiyetinde tetkik ve müzakere edilmesi bir müddet süreceğinden bunun da vazıyet üzerinde tesiri inkâr kabil etmez. Çünkü bu gibi hâd hâdiseleri bazan zaman en müthiş surette halletmiştir. Tarihte bunu ve ne kadar ibret edecek birçok misaller vardır. Hattâ denilebilir ki umumi harpte bazı müthiş perverlerin istediklerı müzakere mühleti elde edilmiş olsaydı, belki vazıyet değişebilirdi.

Şimdi meselenin esasını bir tarafa bırakarak bundan doğan ve çok şümullü olduğuna şüphe bulunmayan diğer bir safhasını ortaya atmak istiyorum ki o da siyasî mültecilğin hukuk ve vazifesi meselesidir. Filhakika siyasî mülteciler bir memleketlerde daima kendilerini müstaşrefmişlerdir, hattâ bazan muhabbet ve şefkat te görmüşlerdir. Türk tarihi bunun misallerile doludur ve devletimizin siyasî mültecileri korumak davasile harbi bile güze aldırdığı vâkidir Ancak siyasî mülteciler sığındıkları memleketin kanunlarında ne kadar hak bulurlarsa, o kadar da vazife ile mükellef olduklarını unutmamalıdırlar. Misafirperverliği suistimal etmemek, oğrı diğer memleketin şefkatinden istifade ederek kendi memleketine veya herhangi ecnebi memleketin karşı kundaklıyıla teşkilâtı yapmamak, mültecilğin ilk vazifesidir. Bu vazifeye riayet etmeyenler, devletler arasında münasebetlerin bozulmasına, hattâ bazan umumi siyasetin tahliyere girmesine sebep olabilirler. Bu dakikadan itibaren de bakarsın kaybetmiş olurlar. Gerçi hukuku düvelde bunu karşı bazı hükümler mevcut ise de bunlar siyasî mültecilğin bugünkü kadar genişlemesiş olduğu devirlerin zihniyetine göre tesbit edilmiş şeylerdir. O zaman bu hükümleri tesbit edenler, kendi karşılarında yalnız fikir ve tahancı mücadele eden siyasî rakipler görüyorlardı. Bugün buna bedel tahanca ve bomba vesaitine müracaat ediliyor Eskiden postahanelerle propaganda vesikaları geçirilirken, şimdi hudutlardan silâh kaçırılıyor. Bu keyfiyet, memleketlerin yalnız asayişini değil, idarı inzibatını da bozan bir hâdisttir. Binaenaleyh bu hükümlerin zamanla değişmesi kaideesasiyesine göre, siyasî mültecilik evsafının ve bundara karşı ittihaz edilecek tedbirlerin de yeni şartlara göre yenidan tesbiti bir zarurat halini alır.

Devletler ellerinde mevcut vesaitle en azılı bir mülteciyi bile ne kendi sınırlarında ne de geldiği memleket için zararlı olmyacak bir vazıyete getirmek imkânına bir zaman malikttir. Bu imkân temin edildikten sonra en azılı bir siyasî mülteci ile en kuvvetli bir fikir propagandacısı dahil ve harici asayiş noktasından müsavi olur. Bu mülâhazalar sırasında mülteciler karşı devletlerin harici münasebetlerini haldden kurtarıcak hükümler altına almaları gündem ahmmiyetlı meselesi arasına girdiğini göstermektedir. Bu sekik hakkındakiler nazarı diyle iddia ederiz ki bir ikinci Yugoslavya - Macar hâdisesi ortaya çıkmasa... Yahut çıkmak ihtimali olsa bile yerde boğulur kalır.

Milletler Cemiyeti Yugoslavyanın notasını ve Macarların cevabını tetkik ederken, bütün milletlere şâmil ve beynelmilel asayişin temini mülteci hetlerinde onayak olacak churs, meselenin esasına olduğu kadar milletlerin mütakabil emniyetlerine de hizmet edici bir iş görmüş olur.

Ahmet Şükrü ESMER

EK 11: Milliyet*

* *Milliyet*, 27 Teşrin-i Sâni (Kasım) 1934, Salı, No.3162, s.1.

Gayrimübadiller emlâk satışının artırılması ve yeni para tevziatı için Ankaraya bir heyet gönderdiler.

Milliyet

Sahip ve Başmuharriri : Siirt Meb'usu MAHMUT

Bulgarların Yunan sınırından saldırarak beş Tükkü öldürmeleri hâdisesini muhtelit komisyon tetkike başladı.

FIATI 5 KURUŞTUR. 9 uncu sene No. 3169 SALI 4 K. EVVEL 1934 Tel: { Müdür : 24318. Yazı işleri müdürü : 24319. İdare ve Matbaa: 24320.

Bulgar - Yunan Sınırında

Bir kaç günden beri Atina'dan yürek oynatıcı telyazıları gelmektedir. Balkan barışıklığı bakımından fena olan bu duyumlara göre, geçen ayın yirmi dokuzuncu günü Bulgarların basıncından bıkan bir avuç Türk, sürülerile beraber, Yunanistan'a sığınmışlar. Bunu duyan Bulgar karakolları, Yunan sınırını aşarak sığınan Türklere saldırmışlar ve içlerinden bir çoğunu kurşunlarla delik deşik etmişler, bir kaçını boğazlamışlar. Geri kalanlarını da alıp Bulgaristan'a götürmüşler. Bu saldırışın iki bakımdan üzerinde durmak gerektir :

1 — İlk önce Yunan komşumuzun sınırlarına karşı yapılmın bir çapuldur. Bu çapul bizim sınırlarımıza karşı yapılmış olmamakla beraber, Balkan barışıklığı bakımından, gönül ilişiğimiz vardır. Bu, yalnız bizim değil, öteki Balkan ülkelerinin de gözlerinden kaçmasa gerektir.

Balkan barışıklığı her Balkanlının yereğine yakın olan bir ülküdür. Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya, Romanya barışıklık yoluna gelmişler ve bazı ülkelerinde de iyi örnek olmuşlardır. Balkan barışıklığı pekleşmiştir. Dinçtir. Bu dinç göğde üstünde Bulgaristan bir çıbana benziyor. Barıştıklığa bağlı olan dört Balkan ülkesinden her birinin bir yanında olan Bulgaristan bu ülkeler için bir sızı yeri olmuştur.

Bu ülkeler, sıkıntı içinde bulundukçasına güvenlerde yatarsık. Bulgaristan'ın sınarıkliklarına göz yummuşlardı. Bu göz yumuş bir az da aldırış etmek istemilmediğinden ileri gelişmedi. Çünkü büyük Balkan antlaşması karşısında bir avuç Bulgar büyük bir nesne değildir. Ancak Bulgarlar bu gevşeklikten yüz buldular. Gün geçmez ki komşularından birinin ayağına basmasınlar.

Bu son çapulculuk ta Yunan komşumuzun ayağına yeni bir basıtır. Ancak öyle bir basıtır ki acısını bütün Balkan ülkeleri sezmiştir. Bu birlikte seziş, bile Balkan antlaşmasının sağlamlığını gösterir.

2 — Ancak son saldırışı işinin,Balkan barışıklığı bakımından başka bir Türkler için yakın ilişiği olan bir yanı vardır: Boğazlanan Türkler soydaşlarımızdır. Bulgaristandaki Türklerin çektikleri sıkıntılar için çok sözler söylendi. Türklerin çocuk çoluklarile, sürülerile kaçışı yüreklerimizi sızlatan bu sözlerin doğruluğunu bir kez daha gösteriyor. Bulgaristan ikide bir, başka ülkelerde varlıkları bile bilinmiyen Bulgarların acısını anar. Bu yüzden sızlanıp duran bir ulusun kendi ülkesindeki Türklere bu kadar ezgi yapması acı ve anlaşılmaz bir iştir.

Saldırış bu kez yalnız Yunanistan'a karşı yapılmakla beraber, Bulgaristan son iki yıl içinde gittiği yol ve tutumlarla Balkanlarda bağlı başına üzerinde durulacak bir kaygı kaynağı olmuştur. Bu nun içindir ki, bu işi bütün Balkan ülkelerinin elbirliği ile görmesi gerektir.

A. Şükrü ESMER

İran dış bakanı Sınırda

Düzeltme görüşmelerinin kolaylaşmasına çalışacak

TAHRAN, 3 (A. A.) — Bayındır İle Hariciye Bakanı İran - Afganistan sınır meselesi hakkındaki bahsin görüşmelerini kolaylaştırmak ve çabuklaştırmak için sınırı gönüşlerdir.

Kara Maarif müdürü

ANKARA, 3 (Telefonla) — Kara Maarif müdürlüğüne Konya Erkek lisesi terbiye muallimi Bay Nejat tayin edilmiştir.

Kıyafet Kanunu Dün Mecliste Kabul Edildi

Herhangi bir din ve mezhebe mensup olursa olsunlar ruhanilerin mabet ve ayinleri haricinde ruhanî kisve taşımaları yasaktır

Kıyafet kanununun esasları

Kanun şu ferde veya bu teşekküle karşı alınmış bir tedbir değildir, umumidir

Kıyafet kanununun birinci maddesinin hükûmleri neşri tarihinden altı ay sonra diğerleri kanunun neşri tarihinden itibaren meridir...

ANKARA, 3 (Telefonla) — General Kâzım Özalp'ın başkanlığında toplanan Büyük Millet Meclisi ruznameye geçmeden evvel bazı kanun layihalarını tetkik için teşkili icap eden muhtelit encümenler hakkında kararlar almıştır.

Kanun yarın Resmî gazetede Çıkacaktır

Diyanet işleri reisi, Hahambaşı, Rum, Ermeni patrikleri

ANKARA 3 (Telefonla) — Mecliste kabul edilen kıyafet kanunu ali tasdika arzedilmiştir. Kanun çarşamba günü Resmî Gazetede neşredilecektir.

Kanunla hükûmete verilen salâhiyete istinaden Diyanet işleri reisine, Hahambaşıya, Ermeni ve Rum patrikletine mabet ve ayin haricinde de mazaharatta ruhanî kıyafet taşıyabilmek müsaadesi verilecektir.

Bundan sonra ruznâme maddeleri görüşülmeye başlandı. Gizli mâzunun yazılması hakkındaki layiha münasebetile İçişler Bakanı Bay Şükrü Kaya dedi ki: «Beyler;

Gizli mâzunun yazılması için bir kanunumuz vardı. Ki defa müzakere edildi. İşlerim dolayısile Büyük Meclisde bulunamadım. Arzı izzet ederim.

Arkadaşlardan bazıları kıymetli müttalâlarda bulunmuşlardır. Gazetelerde bu fikrâlarını okudum. Zabıtlar daha neşredilmediği için tamamile okuyamadım. Müsaade buyurursanız arkadaşlarımın müttalâalarile birlikte tekrar dahiliye encümenine iade edilsin. Orada bir daha müzakere edilerek huzurunuza gelsin. (Olur sesleri).

Dahiliye encümen mazbata mahrirri Bay Şükrü — Encümen de istiyor efendim.

Başkan — O halde reye koymağa hacet yoktur. Encümene veriyoruz.

Ruznâmede mevcut olan diğer maddeler ait tarihinde tevzi edilmiştir. Hemiz müzakere için müsaiyen müddetâ geçmemiştir. Yalnız bugün gelen bir kanun hakkında Dahiliye Vekâlinin müzakkaresi vardır.

Bay Şükrü Kaya'nın sözleri

Bundan sonra Bay Şükrü Kaya kürsüye çıkarak demiştir ki:

Baylar, büyük inkilâbımızın temellerinden biri de lâik olmaktır. Lâik olmak demek devlet işlerinde ve ulus işlerinde dini tesiresi kaldırmak demektir. Biz Cumhuriyetin kuruluduğu günden beri buna ehemmiyetli kanunlar yapı-

(Devamı 2 inci sahifede)

Ibrahim (Isparta) Hekki (Mus) Turgut (Manisa)

İç Bakanı Şükrü Kaya

Mebus seçimi

Teşkilât ve saylav seçimi yasaları değişecek

Dün akşam toplanan fırka divanında seçim işleri konuşuldu

Teklif bu akşam Meclise verilecek

ANKARA, 3.A.A. — Bu akşam toplanan Cumhuriyet Halk Fırkası divanı saylav seçimi işlerini konuştuktan sonra aşağıdaki tekliflerinin fırkanın Meclis gurubunâ sunulmasına karar vermiştir.

Kadın, erkek otuz yaşını bitiren yurttaşlar saylav seçilebilecektirler. Bu seçimde kadınlar da rey verecekterdir. Rey verecekler in yaşı onaıkizden yukarıya çıkarılacaktır. Bu yaşı Meclis tesbit edecektir.

Bütün bunlar için teşkilâtı esasiye ve saylav seçimi yasaları yakında değiştirilecektir.

ANKARA, 3. (Telefonla) — Fırka divanında bugün kararlaşan esatlar yarın Fırka grupunda, çarşamba günü de Mecliste görüşülecektir.

Teşkilâtı esasiye yasasında değişiklik yapılmasına dair kanun teklifi yüzden fazla mebus imzasile yarın akşam Meclise verilecektir.

Gayrimübadiller Ankaraya bir heyet gönderdiler

Mal satışının bir kat daha arttırılmasını istiyorlar

Bono fiatları bir az daha yüksek yeni tevziat ne zaman?

Gayrimübadiller namına gayrimübadillerin dâiklerini Maliye Bakanlığına bildirecek olan gayrimübadiller cemiyeti reisi Bay Hüsnü ve umumî kâtibi Bay Sabap Ankaraya gitmişlerdir. Bu heyet Ankarada gayrimübadiller hesabına Muhtelit mübadele komisyonundan bükümete verilen 30 bin İngiliz lirasının dağıtılmasın ve kaçak malâra ait olup kıymeti dört milyon drayı geçen malların gayrimübadil bonolarına karşılık gösterilmesini, Ma liye bakanlığından rica edecektir. Para dağıtılmasına 15 - 20 güne kadar başlanması ümit ediliyor. Bu parada her gayrimübadile alacaklarına kar şı yüzde yarım düşecektir.

Takdiri kıymet komisyonu son defa 7,600,000 liralık bono vermişti. Daha 600 bin liralık bono dağıtılacağına göre bonoların mıkdarı sekiz mil yon liraya çıkacaktır. Gayrimübadillerin mıkdarı 10 bin kadardır. Bunlar - dan dört bin gayrimübadile ait olan bonolar haciz altında bulunmaktadır. Bunun sebebi ihtiyaç ve zarurat için-

(Devamı 6 ncı sahifede)

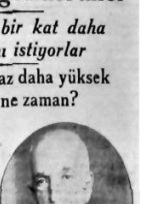

Gayrimübadiller Cemiyeti Reisi Bay Hüsnü

Yunanistan tatmin edilmezse...

Venizelos: "Milletler cemiyetinden çekilelim,, diyor

Hattâ Arnavutluktaki Yunanlıları kurtarmak için kuvvete müracaat edilmesini de söylüyor

ATINA, 3 (A.A.) — Eski Başvekil M. Venizelos gazetelere şunları söylemiştir:

"Ulusular derneği Arnavutluktaki Yunan azlığının maktep haklarını tanımadığı takdirde Cenevre derneğine çekilme ve hattâ ümaî İspanya Yunan halkına inkâr edilen hakkıra riayet ettirmek için kuvvete müracaata mecbur olan bütün muahedelari her taraf edmek Yunanistan için bir vazi-

(Devamı 6 ncı sahifede)

Resimde gördüğünüz an yüklü kamyon, dün tekerleğindeki zinciri kopararak Karakköyde bir yapıncı mağazasına girmek istemiştir. Dükkânın camı çerçevesi kırılmıştır. Kamyon, Bay Hafimin un değirmenine mal taşıyan kamyonlardan biridir.

Kamyon bal ünla karnını doyurduktan sonra başına bir yapıncı yıkılmamak arzusuna mı düştü dersiniz acaba?

Yunan Hududundaki Feci hâdise

Tahkik komisyonu dün vazifeye başlıyabildi

ATINA, 3 (Milliyet) — Bulgarlara, Yunan hududundan iki başçık asıl mazeffeye hadar gireceh, Yunanistana iltica eden Pomakkardan beş kişiyi feci surette öldürmeleri bura efkârını mezkûr etmekte bardevamdır. Bâynelmilel hâdise - lere hiç uymayan ve Yunan tapraklarındaki hâkimiyet hukukunu ihlâl eden bu hâdiseye tahkik edecek muhtelit komisyon, Bulgarların imtinan üzerine dün vazifesine başlayamamıştı. Fakat son dakikada Bulgarlar Sofyadan emir aldıkla - rından bugün tahkikinata başlanacaktır.

Başbakanın Trakya seyahati

G. İsmet İnönü Çarşamba günü burada bekleniyor

Başbakan General İsmet İnönü'nün çarşamba günü şehrimize gelmesi bekleniyor. Dahiliye Bakanı Şükrü Kaya da beraber gelecektir. Başbakan ve Dahiliye Bakanı buradan Edirneye gideceklerdir. Dahiliye Bakanı Şükrü Kaya da beraber gelecektir. Bay Ali Galip, bu vilâyete gelmiş ve göçmen işleri üzerinde çalışmıştır.

Nüfus Genel Müdürü Bay Ali Galip ile beraber gelecektir. Bay Ali Galip, bu vilâyete gelmiş ve göçmen işleri üzerinde çalışmıştır.

Öz türkçe yazı örnekleri

ARSLAN İÇİN

Çocukluğumızda hiç :

— Arslan bir canavardır.

derlerdi. Biz uykularımızı kaçıran bu masala yıllar yılı inanmıştık. Bugün masal dünyasınk çağda değildiz; şimdi de bu bu hükm bilgiyler

— Evet, diyorlar arslan bir canavardır, hem de yırtıcı bir canavardır; inanmasanız deyimin (kelime) sonundaki takıya bakınız: lin! Aslanın sonu (lan) takısı ile biten canavarların hepsi yırtıcıdır, parçalayıcıdır, zehirleyicidir. Aralan, kaplan, ustlan, yılan gibi.

— Peki ama, (eyylin) a ne diyecekiniz? Onda da (lân) takısı var. O da mı canavar) Ovaların güzel gönlü, tatlı yürüğü, kısa boylu, kısa boylu ceylânnı da bu yırtıcılar arasında mı sayacağız?

— ....?

Bana kahrsa (lan) takısında canavarlık aramak düşedüz. bir fantasi, hiçünü bir yakıştırmadır. Hele arslan böyle söz takınılarına hiç gelemez. O ne hayma al dokumalarır, ne keçma yama laktırır. Ona adıyla sanıyla olsaydı çöl yiğitü derler. O ne kaplan gibi can yakıcı, ne ustlan gibi kan içici; ne de yılan gibi sırıp sokucudur. Onun bişi hep yüksekterdedir. Bundan ütürüğür ki sesinin kükreyişi çok gürültülüdür, gözlerinin bakışı şimşek parıltısına benzer.

Arslan, hayduttar gibi pusuda saklanmaz, erler gibi ortada düğüşür. Kaçtı dediklan sonra. ar arkasında koşmaz: günü o kadar taktır. Bir kazı bulduktan sonra bütün bir sürüyü bağıplar: günlü o kadar cömertte.

Arslanın evi usun çöller, gölgeligi güce ormanlar, sınırı sonsuz engizlerdir. Bu baba yurdunda sınırı yalnı ni kahrtarak öyle yiğit bir çocuğı vardır ki baktıkça adamın içi açılır. Arslanı uzuyuta yüzdeterin çoğu arslana uralarak dünmüşlerdir.

Arslan, ilk yaralıyandıkıberi kanına bozuk kan, sıyrıma kötü suy karıştırmamıştır. Ne dişin yabancı erkeğin yüzü vardır, ne erkeği yavaşça yabancı yalıştırır.

Arslanın piçi olmadığı içindir ki piçtan arslan çıkmaz.

Adam oğlunun kendisine canavar dediğini arslan bir gün duyup ta :

" Ey adam oğlu! sen ki durumdan can yakıp kan içersin, kana canavar denmiş ne yüzün var? ona, bıçaklarını bilmem sana, ben kendi payımı kıçkırmazı olerum!

İsmail Müşteb MAYAKOÛ

EK 12: Milliyet*

* *Milliyet*, 4 Kanun-u Evvel (Aralık) 1934, Salı, No.3169, s.1.

KAYNAKÇA

I. Arşiv

B.C.A, Dos. 89 B 65, Fon. 30. 10. 0. 0, Yer. 101. 654. 15, (16. 11. 1925).

_____, Dos. 9022, Fon. 30. 10. 0. 0, Yer. 102. 667. 23, (8. 5. 1928).

_____, Dos. 93-70, Fon. 30. 18. 1. 1, Yer. 16. 71. 4 (1).

_____, Dos. 14-32, Fon. 30. 18. 1. 1, Yer. 15. 61. 2. 1, (20. 9. 1925).

_____, Dos. 93-94, Fon. 30. 18. 1. 1, Yer. H. 89. 5, (31. 1. 1926).

II. Gazeteler

Cumhuriyet, 26 Teşrinisani 1341 (26 Kasım 1925), No. 557, s. 1.

_____, 29 Teşrinisani 1341 (29 Kasım 1925), No. 560, s. 1.

Milliyet, 27 Teşrin-i Sâni (Kasım) 1934, Salı, No. 3162, s. 1.

_____, 4 Kanun-u Evvel (Aralık) 1934, Salı, No. 3169, s. 1.

III. Kitap ve Makaleler

Abdullah Cevdet, "Şapka-Fes", *İçtihâd*, No. 169 (1 Eylül 1924).

AFETİNAN, A., İzmir İktisat Kongresi 17 Şubat - 4 Mart 1923, 2. B., Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989.

AKŞİN, Sina, *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi 1789-1980*, 4. B., İmaj Yayıncılık, Ankara, 2001.

KILIÇ, ALİ, *Kılıç Hatıralarını Anlatıyor,* Sel Yayınları, İstanbul, 1955.

ARIĞ, Ayten Sezer, *Atatürk Türkiye'sinde Kılık ve Kıyafette Çağdaşlaşma,* Siyasal Kitabevi, Ankara, 2007.

ATATÜRK, Mustafa Kemal, *Nutuk 1919-1927*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1999.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 5. B., Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1997.

Atatürk'ün Şapka Devriminde Kastamonu ve İnebolu Gezileri, Der. Mustafa Selim İmece, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1959.

ATAY, Falih Rıfkı, *Çankaya-Atatürk'ün Doğumundan Ölümüne Kadar-*, Kıral Matbaası, İstanbul, 1984.

ATEŞ, Toktamış, *Türk Devrim Tarihi*, 8. B., Der Yay., İstanbul, 1999.

AYBARS, Ergün, *Atatürk Çağdaşlaşma ve Laik Demokrasi*, 1. B., İleri Kitabevi Yayınları, İzmir, 1994.

_____, *İstiklal Mahkemeleri 1923-1927*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1982.

_____, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi,* C. I, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir, 1987.

AYDEMİR, Şevket Süreyya, *Tek Adam-Mustafa Kemal (1922-1938*), C. III, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1985.

BARBAROSOĞLU, Fatma, "*Modernleşme Sürecinde Moda-Zihniyet İlişkisi*", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1994.

CEBESOY, Ali Fuat, *Milli Mücadele Hatıraları*, Vatan Neşriyatı, İstanbul, 1953.

Cumhuriyetin 75. Yıldönümünde Polis Arşiv Belgeleriyle Gerçekler, Emniyet Genel Müdürlüğü Dergisi, Özel Sayı, Emniyet Genel Müdürlüğü Araştırma Planlama ve Koordinasyon Dairesi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1998.

DUMONT, Paul, *Mustafa Kemal*, Çev. Zeki Çelikkol, 2. B., Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994.

EROĞLU, Hamza, *Türk İnkılap Tarihi*, I. B., Savaş Yayınları, Ankara, 1990.

XVIII. Asırda Türk Askeri Kıyafetleri, Çev. Muharrem Feyzi, Zaman Kitaphanesi, İstanbul, 1933.

Genelkurmay Başkanlığı, *Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Dönemi*, C. IV, I. Kısım, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1984.

GENTİZON, Paul, *Mustafa Kemal ve Uyanan Doğu*, Çev. Fethi Ülkü, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 1983.

GOLOĞLU, Mahmut, *Milli Mücadele Tarihi – III (1920) Üçüncü Meşrutiyet Birinci Büyük Millet Meclisi,* Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2010.

GÖZLER, Fethi, *Atatürk İnkılapları-Türk İnkılabı,* 2. B., İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1983.

GÜL, Muhittin, *Türk İnkılap Tarihi*, 4. B., Barış Kitabevi, Ankara, 1998.

İNAN, Afet, *Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi,* 2. B., Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1977.

İNÖNÜ, İsmet, *Hatıralar,* 2. Kitap, Bilgi Yayınları, İstanbul, 1987.

İskilipli Mehmet Atıf, *Frenk Mukallitliği ve Şapka*, İstanbul, 1340 (1924).

JAESCHKE, Gotthard, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1970.

KANSU, Mazhar Müfit, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber I*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2009.

KARACAN, Ali Naci, *Lozan Konferansı ve İsmet Paşa*, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü (TİTE) Yayınları, İstanbul, 1943.

KILIÇ, Selami, "Şapka Meselesi ve Kılık Kıyafet İnkılâbı", *Atatürk Yolu*, C. 4, No: 16 (Kasım 1995).

Kılıçzâde Hakkı, *Son Cevap*, Yeni Osmanlı Matbaası, İstanbul, 1331 (1915).

KİNROSS, Lord, *Atatürk Bir Milletin Yeniden Doğuşu,* Çev. Necdet Sander, 10. B., Altın Kitaplar, İstanbul, 1964.

KOCATÜRK, Utkan, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi (1918-1938*), 2. B., Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.

KOÇU, Reşat Ekrem, *Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, Ankara, 1967.

KOLOĞLU, Orhan, *İslam'da Başlık*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1978.

LEWİS, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Çev. Metin Kıratlı, 2. B., Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1984.

MERAY, Seha L. – OLCAY, Osman, *Osmanlı İmparatorluğunun Çöküş Belgeleri (Mondros Bırakışması, Sevr Antlaşması ile İlgili Belgeler),* AÜ. SBF Yayınları, Ankara, 1977.

OLCAYTU, Turhan, *Dinimiz Neyi Emrediyor, Atatürk Ne Yaptı? Devrimimiz İlkelerimiz*, 8. B., Ajans Türk Basın ve Basım A.Ş., Ankara, 1998.

XVIII. Asırda Türk Askeri Kıyafetleri, Çev. Muharrem Feyzi, Zaman Kitaphanesi, İstanbul, 1933.

OZANKAYA, Özer, *Cumhuriyet Çınarı*, İmge Kitabevi, Ankara, 1996.

ÖGEL, Bahaeddin, *Türk Kültür Tarihine Giriş-Türklerde Giyecek ve Süslenme*, C. 5, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991.

ÖKÇÜN, A. Gündüz, *Türkiye İktisat Kongresi 1923-İzmir,* 4. B., Sermaye Piyasası Kurulu Yay., Ankara, 1997.

SARAY, Mehmet ve Tosun, Hüseyin, *Atatürk ve Çağdaşlaşma Belgeler ve Görüşler*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2005.

SAFA, Peyami, *Türk İnkılâbına Bakışlar*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1988.

SARISAMAN, Sadık, "Birinci Ordu Birinci Kadın İşçi Taburu", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XIII, Sayı 39, (Kasım 1997).

SEVİN, Nurettin, *On Üç Asırlık Türk Kıyafet Tarihine Bir Bakış*, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları, İstanbul, 1973.

Sicil-i Kavanin, C. 2, Cihan Matbaası, İstanbul, 1926.

SOYSAL, İsmail *Tarihçeleri ve Açıklamalarıyla Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları,* C. I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1983.

Süleyman Nazif, *İmana Tasallut: Şapka Meselesi*, Matbaa-i Tefekkür, İstanbul, 1342 (1926).

ŞAHİN, Hüseyin, *Türkiye Ekonomisi- Tarihsel Gelişimi- Bugünkü Durumu*, 5. Baskı, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 1998.

DOĞAN, Celal, "*Batıcı Bir Düşünür Olarak Kılıçzade Hakkı (1872-1960)*", Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü,(Basılmamış Doktora Tezi), Ankara,1999.

ŞEHSUVAROĞLU, Haluk Y., "II. Mahmut ve Kıyafet İnkılâbı", *Akşam*, 14 Eylül 1952.

ŞEVKET, Mahmut, *Osmanlı Teşkilat ve Kıyafet-i Askeriyesi,* Mekteb-i Harbiye Matbaası, İstanbul, 1325 (1909).

TBMM Zabıt Ceridesi, 29 Kasım 1336 (1920), C. I, Devre: I, Ankara, TBMM Matbaası, 1960.

_____, 3 Nisan 1340 (1924), C. VIII, Devre: II, Ankara, TBMM Matbaası, 1960.

_____, 25 Kasım 1341 (1925), C. XIX, Devre: II, Ankara, TBMM Matbaası, 1960.

_____, 12 Aralık 1341 (1925), C. XX, Devre, II, Ankara, TBMM Matbaası, 1960.

_____, 3 Aralık 1934, C. XXV, Devre: IV, Ankara, TBMM Matbaası, 1960.

TOPUZ, Hıfzı, *Gazi ve Fikriye*, 6. B., Remzi Kitabevi, İstanbul, 2002.

TUNÇAY, Mete, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931*), Yurt Yayınları, Ankara, 1981.

TURAN, Şerafettin, *Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar,* 3. B., Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999.

_____, *Türk Devrim Tarihi*, 3. Kitap, I. B., Bilgi Yayınları, Ankara, 1995.

TÜRKGELDİ, Ali, *Görüp İşittiklerim,* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1987.

YAVUZ, Bige Sükan, "Atatürk Devrimi ile Sosyal Yaşamın Çağdaşlaştırılmasına İlişkin Fransız Değerlendirmeleri", *Atatürk Yolu*, C. 4. No. 15 (Mayıs 1995).